

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Філологічний факультет
Кафедра української літератури імені акад. М. Возняка

ПСИХОЛОГІЯ ГЕРОЯ Й АНТИГЕРОЯ В РОМАНАХ ІВАНА БАГРЯНОГО

Магістерська робота
студентки II курсу
спеціальності «Філологія»
(українська мова і література)
Антонишин Діани Романівни

Науковий керівник –
доц. Крупач М. П.

Львів – 2023

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Психологічні аспекти романістики І. Багряного.....	6
1.1. Поняття роману в літературі.....	6
1.2. Психологія персонажа в художньому творі	11
1.3. Характеристика героя та антигероя в художньому творі.....	19
1.4. Життя та ідейний світ Івана Багряного	22
Розділ 2. Психологічні портрети героїв у романах І. Багряного	25
2.1. Григорій Многогрішний (роман «Тигролови»).....	25
2.2. Андрій Чумак (роман «Сад Гетсиманський»).....	33
2.3. Максим Колот (роман «Людина біжить над прірвою»)	41
Розділ 3. Психологічні портрети антигероїв у романах письменника.....	54
3.1. Майор Медвин (роман «Тигролови»)	54
3.2. Слідчий Донець (роман «Сад Гетсиманський»)	58
3.3. Соломон (роман «Людина біжить над прірвою»).....	66
Висновки	76
Список використаних джерел.....	79

ВСТУП

Романи Івана Багряного, відомого українського письменника, відрізняються багатогранністю та глибиною психологічного відображення персонажів. Вивчення психології героїв і антигероїв у його творах має особливий інтерес для розуміння специфіки української літератури. Дослідження психології героїв і антигероїв у літературі стає дедалі актуальним, оскільки воно дозволяє читачам та дослідникам краще розуміти складність людського характеру і моральних конфліктів. Такі аспекти стають важливими у сучасному світі, коли зростає запит на глибокі рефлексії та розуміння людського психологічного світу, що зумовлює **актуальність** магістерської роботи.

Об'єкт дослідження – романи І. Багряного, зокрема “Сад Гетсиманський”, “Тигролови” і “Людина біжить над прірвою”.

Предмет дослідження – психологічні аспекти і розвиток героїв та антигероїв у цих творах, визначення особливостей їхнього характеру, моральних конфліктів, індивідуальних та колективних психологічних внутрішніх процесів.

Дослідження психології героїв та антигероїв у творах І. Багряного знаходить широкий науковий контекст у роботах інших дослідників, що вивчають психологізм у літературі та його роль у творенні літературних образів. Дисертація Лариси Каневської “Психологізм романів І. Франка сер. 80-х–90-х рр”. [10] розглядає психологічні аспекти в творах Івана Франка, що може послужити цінним контекстом для аналізу психології героїв і антигероїв у романах Багряного. Микола Кодак у своїй книзі “Психологізм соціальної прози” [14] досліджує психологізм у соціальних аспектах, що може допомогти розуміти соціальний психологізм у роботах письменника. Стаття Л. Козубенко «Концепція психологізму у художньому творі як літературознавча проблема» [15] допомагає зрозуміти концепцію психологізму в літературі та його еволюцію в українській прозі. Крім того, розглядається підхід до психологічних аспектів у літературі за роботою С. Астеті [33].

Серед інших джерел, дослідження А. Тимченко “Тигр проти дракона: мотив звіра у творчості І. Багряного і В. Свідзінського” [29], у якому вивчається мотив звіра у творчості Багряного, що може бути важливим для розуміння психології героїв у його романах. Опрацювання концепції “вільної людини” в творчості Івана Багряного та Джорджа Орвелла, як запропоноване С. Кобутою [12], надає специфічний погляд на літературний психологізм. Ці джерела сприятимуть більш глибокому розумінню психології в художніх творах та покажуть його розвиток у різні історичні періоди. Усі ці джерела становлять важливий науковий контекст для дослідження психології героїв і антигероїв у роботах Івана Багряного та допомагають глибше розкрити психологічні аспекти його творчості.

Метою магістерської роботи є детальний аналіз та розкриття глибоких психологічних аспектів, характерних для героїв та антигероїв романів Івана Багряного “Сад Гетсиманський”, “Тигролови” і “Людина біжить над прірвою”.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) спираючись на теоретичні джерела, дослідити поняття роману в літературі;
- 2) опрацювати поняття “герой” і “антигерой” в художньому творі, встановити їхні основні характеристики та психологічні особливості;
- 3) дослідити життя та ідейний світ письменника Івана Багряного з метою виявлення впливу цих аспектів на створення літературних персонажів у романах;
- 4) здійснити аналіз психологічного портрета героїв у романах “Тигролови”, “Сад Гетсиманський” і “Людина біжить над прірвою” з визначенням їхніх мотивацій, конфліктів, емоційного стану та психологічної еволюції протягом твору;
- 5) здійснити аналіз психологічного портрета антигероїв у романах “Тигролови”, “Сад Гетсиманський” і “Людина біжить над прірвою” з акцентом на визначення особливостей їхніх негативних рис, психологічних протиріч та внеску в розвиток сюжету;

б) узагальнити та порівняти отримані результати аналізу героїв і антигероїв з метою виявлення спільних рис та відмінностей у їхній психології, а також визначити їхній вплив на сюжетну лінію та глибину творчості Івана Багряного.

Тема та мета **магістерської роботи** зумовлюють застосування методу аналізу та синтезу, текстуального, біографічного, психологічного, герменевтичного (інтерпретаційного), а також зіставного **методів** дослідження.

Наукова новизна дослідження зумовлена вибором предмета дослідження. Дослідження аналізує не лише психологічний портрет героїв, але й антигероїв, розкриваючи їхні негативні риси та вплив на сюжетну динаміку.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає у дослідженні ролі та психології героїв і антигероїв у романах І. Багряного, що розширює теоретичні знання в галузі літературознавства, особливо щодо аналізу літературних персонажів. Результати роботи надають новий погляд на способи створення глибоких та запам'ятовуваних образів у літературі. Крім того, результати дослідження розкривають психологічні аспекти творчості письменника та його здатність створювати складних персонажів, які відображають різні аспекти людської природи. Це сприяє глибшому розумінню та оцінці Івана Багряного як літературного майстра.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані для покращення розуміння творчості письменника, що сприятиме глибшому аналізу та інтерпретації його романів в освітньому та культурному контекстах. Крім того, результати дослідження можуть послужити основою для подальших досліджень в області літературознавства, психології, та культурології, сприяючи подальшому розвитку інтердисциплінарних досліджень у цій сфері.

Логіка дослідження зумовила **структуру роботи**. Магістерське дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (47 позицій).

РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОМАНІСТИКИ І. БАГРЯНОГО

1.1. Поняття роману в літературі

Загальне розуміння та аналіз художньої літератури завжди вимагають вивчення основних літературознавчих категорій та жанрів. Одним із ключових жанрів, який становить глибокий предмет вивчення, є роман. Роман, у своєму різноманітному і динамічному світі, відображає якнайширший спектр життєвих ситуацій, глибоких почуттів, інтелектуальних роздумів та соціокультурних контекстів.

Наталія Гоца розглядає жанр як важливий текстовий маркер, що впливає на структуру, обсяг і навіть мовну субстанцію літературного твору. Жанрове визначення, розміщене перед текстом, допомагає читачеві або глядачеві розуміти, чого очікувати від даного твору, і яка його специфіка. Крім того, дослідниця стверджує, що роман є надзвичайно різножанровим явищем. Він може поєднувати в собі різні стилістичні та жанрові особливості, що дозволяє зображати широкий спектр тем та сюжетних ліній [3]. Так, жанрова гнучкість роману відображає його великий потенціал як літературного жанру, спроможного відтворювати різноманітні образи світу та виражати різні теми та концепції.

Поняття роману як жанру не має чіткої історичної лінії розвитку, і це свідчить про те, як літературні жанри можуть еволюціонувати та перетинатися з іншими формами вираження. Важливо пам'ятати, що літературні дослідники мають різні точки зору і підходи до вивчення роману, і ця різноманітність спричинена складністю самого жанру. Науковці включають до роману різноманітні ранні форми з античності та середньовіччя, показуючи, що цей жанр постійно трансформується та адаптується до змін у суспільстві та культурі [6, с. 169]. Отже, можна зробити висновок, що питання про походження роману залишається складним та піддається різним тлумаченням у літературознавстві. Роман як жанр є динамічним і еволюційним, і його коріння важко визначити однозначно через його велику різноманітність та культурний контекст.

Тетяна Кушнірова вказує на важливість вивчення та розуміння типологічних особливостей роману в літературі. Роман, як “неканонічний” жанр, справді переживає постійну трансформацію і не має чіткої традиційної основи, на відміну від інших літературних жанрів, таких як поезія або драма [17, с. 53].

Роман, за визначенням “Академічного тлумачного словника української мови”, є великим прозовим (іноді віршованим) твором художньої літератури, який відзначається обширністю та складністю своєї будови. Основними рисами роману є широке охоплення життєвих подій, глибокий аналіз та розкриття історії формування характерів численних персонажів, їхньої психології, а також розгляд побутового середовища [24].

За визначенням із “Публічного електронного словника української мови”, роман – це великий художній твір літератури, який характеризується складною структурою та розкриттям широкого спектру життєвих подій, історії персонажів, їхньої психології, а також соціокультурного контексту. Роман відрізняється від повісті чи оповідання тим, що він висвітлює значні періоди в житті героїв, їхні взаємозв'язки з іншими персонажами [25]. Це визначення відображає ключові риси роману, такі як його об'ємність, глибокий аналіз характерів та подій, а також можливість автора докладно розглядати складні аспекти життя та суспільства.

Роман – це форма, що надає письменнику широкі можливості розкрити складність людських відносин, психологічних аспектів та соціокультурних контекстів. Він дозволяє глибше досліджувати характери персонажів та їхні трансформації протягом сюжету. Роман – це не лише форма розважальної літератури, але й засіб відображення складних питань суспільства, моралі та людської природи [33, с. 3].

Тетяна Бовсунівська відзначає важливу ідею про відмінність між романом і епосом, які є двома різними жанрами в літературі. Вона стверджує, що роман і епос є абсолютними протилежностями через різницю в їх тематиці і спрямованості. Епос орієнтований на минуле, а саме на міфічні часи, століття, які вже завершилися і не мають прямого відношення до історичної реальності. Він розповідає про події і героїв, які є відділені від нашого часу і стають міфами

[2, с. 156]. Ця точка зору вказує на те, що роман, навпаки, відображає життя та події сучасності або близького минулого, в якому читач може відчутти ідентифікацію з героями і ситуаціями.

Дослідниця також відзначає, що роман і епос представляють різні жанри, і ця різниця основана на їхніх темах і характерах персонажів. Роман, відзначає авторка, зосереджений на сучасності і типових персонажах, що мають відображення у реальному світі. Це дозволяє роману створювати глибокі та реалістичні зображення життя, але, як вона вказує, не завжди прагнення до реалізму є домінуючим стилем в мистецтві [2, с. 161].

Наталія Гоца зауважує, що роман об'єднує в собі різноманітні жанрові елементи і є жанром, який має здатність вільно поєднувати сміховий та серйозний зміст [3]. Ця унікальність робить його важким для жанрового класифікаційного аналізу.

Проте, можна також відзначити, що роман є важливим літературним жанром, оскільки він відкриває можливість авторам виразити багатоплановість людського життя та складності суспільства. Роман дозволяє інтерпретувати світ з різних кутів зору та розкриває глибоку психологію персонажів [3]. Таким чином, роман має важливе місце в літературі і може відобразити сучасні соціокультурні реалії.

Роман, порівняно з іншими жанрами, має більшу ступінь гнучкості та змінюваності, і його жанрова основа ще не відокремилася від еволюційних процесів. Крім того, роман є живою формою літературного вираження, яка створена для читання, і вона не має жорсткого канону, як інші жанри [32, с. 19].

Його різноманітність дає авторам можливість висловити складні історії та розглядати різноманітні проблеми. Це важливо розуміти, оскільки роман, завдяки своїй гнучкості, може відобразити різноманітні аспекти життя, розкрити глибокі соціокультурні та психологічні аспекти [6, с. 170].

Роман, як жанр літератури, відзначається тим, що він надає можливість авторам виразити найрізноманітніші аспекти дійсності та глибоко аналізувати епічну картину світу. Він дозволяє нам ближче підійти до розуміння життя, долі

героїв, їх мислення та дій, і як це взаємодіє з соціокультурним контекстом. Колізії в романі відображають суперечності і протиріччя в житті героїв, реальній або вигаданій долі особистостей. Ці колізії створюють напруження в сюжеті і дозволяють читачеві глибше зануритися у психологію персонажів. Роман також відображає той спосіб, яким ідеологія та художні тенденції свого часу впливають на героїв і впливають на розвиток сюжету [7, с. 3]. Цей підхід до роману як до “жанротворчого чинника” свідчить про його важливу роль у літературі та культурному контексті загалом. Романи часто служать важливим дзеркалом для сучасності, відображаючи її складнощі, проблеми та амбівалентність.

Микола Дудніков, описуючи поняття роману в літературі, підкреслює різноманітність і багатство цього жанру. Він визначає роман як особливий рід оповідання, що поєднує в собі різні аспекти життя і людських доль. Основними ознаками роману за його визначенням є психологічний аспект персонажів та складна сюжетна побудова, включаючи різноманіття подій та несподівані повороти подій [6, с. 170]. Це визначення свідчить про глибокий аналіз роману як жанру, який дозволяє авторам та читачам досліджувати та розуміти людські почуття, моральні конфлікти і соціокультурні взаємодії. Роман стає унікальним інструментом для відображення складних аспектів життя та вираження різних станів душі героїв.

Роман, як жанр, має важливе місце в літературі та може слугувати каталізатором для творчого розвитку інших жанрів. Така взаємодія жанрів може відбуватися через адаптацію до нових літературних трендів та смаків аудиторії [32, с. 19-20]. Це стимулює творчість авторів і призводить до експериментів з жанровими формами.

Дослідники стверджують, що роман повинен мати мінімальний обсяг близько 50 000 слів, і що будь-який текст у прозі коротший за цей обсяг вже вважається новелою або коротким романом [34, с. 5-6]. Це обмеження вказує на те, що роман має більшу глибину та об'єм порівняно з короткими оповіданнями, але водночас визначення визнає, що не всі розповіді розвиваються в романи.

Дослідники виділяють принципи, що відображають сутність роману як жанру художньої літератури [6, с. 173]:

- 1) роман не повинен бути “поетичним”. Це означає, що роман не обмежується виразністю мови чи використанням поетичних засобів, як це може бути у поезії. Роман має виражати свою історію та ідеї через прозу, дозволяючи більшу свободу в описі деталей і розвитку персонажів;
- 2) герой роману не є героєм у традиційному епічному або трагічному смислі. Це означає, що роман може мати героя зі змішаним характером, з різними якостями, інколи навіть суперечливими. Це робить героя більш реалістичним і співзвучним сучасній аудиторії;
- 3) герой роману повинен демонструвати процес становлення. Це означає, що персонаж росте, змінюється, розвивається під впливом подій і життєвого досвіду. Цей аспект робить героя більш живим та правдивим, а також дозволяє читачеві відчувати ідентифікацію з ним;
- 4) роман має бути для сучасного світу тим, чим епопея була для давнього світу. Це вказує на важливість роману як жанру, який відображає сучасні соціальні, культурні та моральні аспекти. Він має бути дзеркалом для читачів, допомагаючи їм розуміти і аналізувати сучасний світ.

За допомогою цих принципів, роман стає унікальним жанром, який здатен відобразити складність людського життя та сучасного суспільства, а також сприяти рефлексії та самопізнанню. Роман завжди залишається актуальним і важливим для літературного світу та читачів.

За Тетяною Бовсунівською, роман у літературі є історичною формою художнього мислення, що має можливість інтегрувати різноманітні літературні і позалітературні елементи для досягнення пізнавальних цілей. У добу постмодернізму роман виступає як наступник героїчного епосу та інших жанрів, змінюючи попередні міфи та наративи. Важливими рисами роману є [2, с. 373]:

- 1) спрямованість на художню виразність, а не історичну достовірність;
- 2) глибше дослідження індивідуальної долі персонажів;

3) зображення внутрішніх конфліктів та широкий побутовий контекст.

За допомогою цих особливостей, роман відкриває широкий простір для літературної та філософської рефлексії, дозволяючи читачам глибше розуміти людську природу, суспільство та культуру.

Отже, поняття роману в літературі представляє собою складний і багатогранний жанр, який відображає різноманітні аспекти людського життя та суспільства. Роман, завдяки своїй мінливості та гнучкості, включає в себе широкий спектр тем, стилів, ідеологій та художніх прийомів. Він є важливим інструментом для літературних митців, які використовують його, щоб досліджувати глибокі аспекти людського існування, виражати свої погляди на світ та впливати на читачів.

1.2. Психологія персонажа в художньому творі

Психологія персонажа в художньому творі є однією з найважливіших та найзагадковіших складових літературного мистецтва. Художні герої, їхні думки, почуття та мотиви стають ключовими для розуміння сюжетів та глибоких смислів творів.

У художніх дослідженнях психології персонажів виділяються два основні напрями: психоаналіз і психокритика. Ці підходи спрямовані на розуміння та розкриття внутрішнього світу літературних героїв, але вони акцентують увагу на різних аспектах твору. Психоаналіз, в основі якого лежать теорії З. Фрейда та К. Юнга, допомагає розуміти символи та теми, які відображають глибинну особистість автора. Він розглядає твір як віддзеркалення свідомого та несвідомого психологічного стану автора та героїв. З іншого боку, психокритика більше зосереджується на загальних механізмах, образах та характерних рисах, які можна виявити у творах одного письменника. Вона допомагає встановити зв'язок між різними творами автора та розкрити їхню психологічну консистентність [15, с. 173].

Леонід Козубенко розглядає психологізм як вроджену особливість мистецтва слова, що є неодмінною частиною літературного твору. Це вказує на те, що психологічний аспект завжди присутній в літературі і відіграє важливу роль у її сприйнятті. Крім того, автор вказує на те, що психологізм може бути розглянутий як відображення не лише психології героїв, але і самого автора та суспільної психології епохи. Таким чином, література стає своєрідним дзеркалом, яке відображає різні аспекти психологічного світу. Також, психологізм може бути свідомою та визначальною метою художньої творчості. Цей підхід вказує на те, що розкриття людської психіки стає самоцінністю, і воно визначає суспільно-естетичну цінність твору [15, с. 173]. Ця рефлексія над психологічним виміром в художній літературі розкриває важливі аспекти та глибину літературної творчості. Вона дозволяє читачеві краще розуміти та відчувати персонажів, а також сприяє глибокому аналізу та розумінню суспільних явищ та духовних реалій.

Психологія персонажа в художньому творі визначається різними аспектами, які були сформульовані українським ученим Ю. Кузнецовим [16, 221]:

- 1) психологізм розглядається як науковий метод. Це означає, що письменник, створюючи персонажів, може використовувати психологічні знання для кращого розуміння та аналізу їхнього внутрішнього світу. Цей підхід допомагає створювати більш глибокі та правдоподібні образи;
- 2) психологізм може бути індивідуальною особливістю художнього стилю письменника. Кожен автор має свій унікальний підхід до відображення психології персонажів, що робить його творчість неповторною;
- 3) психологізм відіграє важливу роль у сприйнятті твору читачем. Розуміння психології персонажів дозволяє читачам краще сприймати та відчувати емоції, які переживають герої, і співпереживати їм;
- 4) власне психологізм, підкреслює важливість застосування психологічних знань для вивчення художнього явища. Цей підхід допомагає розкрити глибокий сенс твору та вивчити його вплив на читачів і суспільство.

Зазначені аспекти свідчать про багатогранність психології персонажів у літературі та її значення для розуміння та аналізу художніх творів. Вони допомагають розкрити глибокий внутрішній світ героїв, що робить літературу багатшою та емоційно насиченою;

Психологізм в художньому творі відіграє важливу роль у розкритті глибини та складності персонажів. Це не просто внутрішній світ, але й внутрішня реальність героїв, їхні психологічні конфлікти, почуття, мотивація та реакція на події навколо. Автор через психологізм розкриває глибокі істини про людську природу, відображаючи важливі ціннісні аспекти та уявлення про особистість [15, с. 174].

Термін “психологізм” у літературній критиці не завжди має чітке визначення через його складність і багатогранність. Психологія персонажів в художньому творі вимагає від авторів інтенсивного вивчення та розуміння людської природи та психологічних аспектів. Це включає в себе розкриття внутрішніх конфліктів, мотивацій, почуттів та думок героїв [18].

Психологізм у художньому творі, згідно з визначенням з літературознавчої енциклопедії, це спосіб передавати внутрішній світ персонажів, їхні думки та емоції, що виникають під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників [19, с. 292]. Цей аспект літературного твору відіграє важливу роль у створенні живих та реалістичних образів, а також у розумінні глибоких психологічних аспектів людської природи.

Психологізм у художньому творі – це глибокий аналіз та відображення внутрішнього світу персонажів, їхніх думок, почуттів та душевних переживань. Цей підхід дозволяє письменникам створювати переконливі та живі образи, які віддзеркалюють складність та розмаїття людської психології [27].

Микола Кодак запропонував три основних типи психологізму в літературі, а саме подійно-динамічний, аналітико-інтроспективний і діалектико-синтетичний [14, с. 34]:

- 1) перший тип, подійно-динамічний, підкреслює важливість вираження внутрішнього світу персонажів через їхні дії та зовнішню поведінку. Цей

підхід дозволяє авторам використовувати зовнішній вигляд та мовні засоби для розкриття психології персонажів;

- 2) другий тип, аналітико-інтроспективний, зосереджується на внутрішніх проявах персонажів, таких як думки, переживання, емоції та самосвідомість. Цей підхід дозволяє читачам поглибитися у внутрішній світ героїв та розуміти їхні мотиви та внутрішні конфлікти;
- 3) третій тип, діалектико-синтетичний, поєднує обидва підходи і створює більш повне та комплексне зображення психології персонажів. Він дозволяє об'єднати зовнішні та внутрішні аспекти героїв, щоб створити живі та переконливі образи.

Психологізм у художньому творі, який Василь Фащенко описує як універсальну, родову якість художньої творчості, відіграє важливу роль в розкритті внутрішнього світу персонажів [30]. Ця характеристика підкреслює необхідність передавати не лише зовнішні події, але і внутрішні стани, думки, емоції та мотиви персонажів, що робить образи більш глибокими і переконливими.

Важливою частиною цього процесу є внутрішній монолог та використання внутрішньої мови, що дозволяють нам зануритися в свідомість персонажів, розуміти їхні думки, почуття, конфлікти та реакції на події [19, с. 292-293]. Такий психологічний аналіз глибоко засвідчує аспекти людської природи та дає можливість читачам співпереживати з героями.

Психологія персонажів у художніх творах виявляється через різні методи та прийоми, що можуть бути явними або таємними. Ця різноманітність підходів дозволяє авторам глибше досліджувати та відтворювати внутрішній світ своїх персонажів, роблячи їх більш переконливими та реалістичними.

Явний психологізм включає в себе прямі описи та розмови персонажів про їхні почуття, думки та мотиви. Цей підхід дозволяє читачеві отримати більш чітке уявлення про внутрішній світ героїв. Таємний психологізм, натомість, використовує більше образів, символів та неявних вказівок для розкриття психології персонажів. Наприклад, зміни в зовнішності героя можуть

відображати його внутрішній стан або еволюцію. Також важливими є внутрішні монологи, діалоги, афективний стан, сні, марення, листи та інші прийоми, які допомагають читачеві зануритися в світ персонажа та відчувати його емоції та міркування [21].

Усі ці методи створюють багатий і детальний образ персонажа, дозволяючи читачеві більш глибоко розуміти його дії та реакції.

Леонід Козубенко наголошує на важливості ретельного планування та розробки зовнішніх деталей у художньому творі для досягнення більш глибокого і виразного відтворення психології персонажів. Портрети, події, жести та міміка слугують як додаткові шари для створення переконливих характерів, але їх ефективність визначається їх взаємодією та контекстом у творі [15, с. 175].

Думка, що поетичний твір виражає внутрішнє життя людини та залежить від культурного контексту [13, с. 210], також має важливе значення для нашого розуміння психології персонажів у художніх творах. Вона підкреслює, що психологічний аналіз персонажів не обмежується лише розкриттям внутрішніх процесів, а також враховує вплив культурних факторів на формування та вираження індивідуальних психологічних характеристик.

Психологізм у літературному творі, як визначає С. Хронюк, полягає у здатності автора детально відтворити внутрішній світ героя, включаючи аналіз його думок, почуттів і глибоких переживань у всій їх складності та суперечності [31, с. 99]. Це означає, що письменник розкриває не лише зовнішні події, а й внутрішні монологи, суперечливі думки та психологічні конфлікти героя, надаючи читачеві можливість краще розуміти його мотивацію та реакції на події.

При цьому, авторське світосприйняття, характерне для конкретної епохи, відображається в тому, як автор розглядає та інтерпретує психологію своїх героїв. Це дозволяє творам літератури стати важливими історичними та культурними документами, що віддзеркалюють думки і цінності свого часу [20, с. 247].

Психологія персонажа в художньому творі, безсумнівно, є однією з найважливіших складових літературного мистецтва. Автори вдаються до різних

способів, щоб розкрити внутрішній світ своїх героїв і зрозуміти їхні мотиви, думки та почуття. У прозі, зокрема, ця психологія відображається з двох основних точок зору: зсередини та ззовні. Внутрішній психологізм дозволяє читачеві спостерігати за процесами внутрішнього життя героя, відчувати його емоції та думки безпосередньо. Це дає можливість глибше зрозуміти персонажа та співпереживати з ним. З іншого боку, психологія ззовні відображається через вчинки та поведінку персонажів, які надають читачеві можливість самостійно аналізувати і робити висновки про їхні внутрішні стани [19, с. 293].

К. Пантелло також стверджує, що в літературі психологія персонажів розглядається на двох рівнях: внутрішньому та зовнішньому [23, с. 11]:

1) внутрішній психологічний аналіз допомагає нам проникнути у глибини душі персонажа, розуміти його мотиви, страхи, суперечності, та аналізувати його внутрішні роздуми. Зображення внутрішнього світу героя за допомогою внутрішньої мови, образів пам'яті та уяви дає нам можливість співчувати, співпереживати та відчувати емоції героя;

2) з іншого боку, зовнішні прояви персонажів, такі як мова, поведінка, міміка та інші зовнішні риси, допомагають нам розуміти, як ця внутрішня психологія виражається на поверхні, як герой взаємодіє з оточуючим світом і іншими персонажами.

Обидва аспекти психологічного аналізу важливі для створення живих, переконливих та цікавих образів у літературі. Вони допомагають нам краще розуміти глибокі стосунки між персонажами та їхніми внутрішніми конфліктами, роблять героїв більш доступними для читача та надають твору глибші психологічні шари.

Психологія персонажа в художньому творі, як описано Т. Ташкіною, це складний і глибокий аспект літературної творчості. Це процес образотворчої реконструкції та актуалізації внутрішнього світу героя, який відбувається через призму ціннісних уявлень автора та його уявлень про особистість. Поняття “психологічне зображення” включає в себе вивчення фізіологічних аспектів (відчуття, переживання, стани) персонажа та його особистого досвіду, які

формують духовну структуру героя [28, с. 168]. Саме це визначення є ключовим в нашій роботі.

Л. Каневська в своїй роботі надає цінний внесок до розуміння психологізму в літературі. Вона виділяє дві основні форми психологізації: інтервентну та екстервентну [10, с. 5]:

1) інтервентна психологізація відображається у внутрішньому монологі персонажа, дозволяючи читачеві спостерігати за його думками, почуттями та конфліктами. Ця форма психологізації дозволяє глибше зануритися в психологію персонажів і зрозуміти їхні мотиви та розвиток;

2) екстервентна психологізація, навпаки, відображається у зовнішніх діях, жестах, спілкуванні персонажів, а також у впливі зовнішніх факторів на їхню психологію. Вона допомагає побачити, як зовнішні обставини впливають на внутрішні стани героїв і формують їхні реакції.

Ця класифікація відображає багатогранність психологічного аналізу в художній літературі та показує, як письменники використовують різні методи для створення переконливих та складних образів.

О. Січкач розкриває цікавий підхід до аналізу психології персонажів у літературних творах. Вона виділяє три форми виразу психології персонажів: пряму, непряму та загальнопозначальну. Кожна з цих форм відображається через внутрішні механізми персонажа або через зовнішні вияви його психологічного стану [26, с. 38-39]:

1) пряма форма, де використовуються внутрішні монологи, діалоги та інші прийоми, дозволяє нам отримати глибоке розуміння внутрішнього світу персонажів. Це дозволяє читачеві ближче підійти до їхніх думок та почуттів;

2) непряма форма, з використанням зовнішніх ознак та поведінки персонажів, дає нам можливість робити висновки про їхні психологічні характеристики через їх жести, пози, міміку тощо. Це надає читачеві можливість самостійно аналізувати інформацію і робити власні висновки;

3) загальнопозначальна форма використовується для натяку на психологічні процеси у внутрішньому світі персонажів без безпосереднього розкриття їхніх думок чи почуттів.

Отже, хоча поняття “психологізм” може бути складним і має різні варіанти інтерпретації, воно є важливим і необхідним елементом літературного мистецтва, що допомагає виводити на поверхню глибинні аспекти людської природи та робить літературні твори більш живими та переконливими.

Психологія персонажів в творчості Івана Багряного відіграє важливу роль і є однією з ключових характеристик його літературного стилю. Аналізуючи романи та оповідання Багряного, можна виділити кілька аспектів, які показують роль психології персонажів у його творчості:

1) глибокий психологічний аналіз персонажів. Іван Багряний відомий своєю здатністю докладно розглядати та аналізувати психологію своїх героїв. Він ретельно описує їхні внутрішні конфлікти, прагнення, страхи, турбулентні почуття та переживання. Це робить його твори особистими та глибокими, дозволяючи читачеві відчути співпереживання та співпочуття до персонажів;

2) психологічна динаміка. У роботах Багряного персонажі зазнають психологічних змін, розвитку та трансформацій. Він вдало відображає, як події впливають на їхні внутрішні стани, роблять їх сильнішими або слабкими, спонукають до різних рішень. Це створює динамічний образ персонажів, їхню глибину та реалізм;

3) психологічна суперечність. Письменник вдало використовує психологічні суперечності серед персонажів для створення інтриги та напруженості у своїх творах. Він описує, як суперечності між персонажами ведуть до драматичних конфліктів та важливих розв'язань;

4) спроба зрозуміти людську природу. Іван Багряний приділяє багато уваги спробі зрозуміти глибинні мотиви та психологічну природу людей. Він досліджує, як люди реагують на обставини, взаємодіють один з одним, шукають щастя чи виживання. Його твори роблять акцент на глибокому психологічному аналізі та розумінні людської душі;

5) порушення психологічних меж. У деяких творах Багряний досліджує психологічні межі персонажів та їх можливості приймати рішення, які порушують норми чи мораль. Це створює складні ситуації та примушує читачів задуматися над моральними ділемами та межами психології.

Загалом, психологія персонажів в творчості Івана Багряного має велике значення для розуміння його літературних творів. Він використовує психологічний аналіз для створення реалістичних та комплексних персонажів, які залишаються в пам'яті читача як живі та правдоподібні індивіди.

1.3. Характеристика героя та антигероя в художньому творі

У світі художньої літератури герої та антигерої мають особливе місце та важливу роль у розкритті сюжету, відтворенні соціокультурних аспектів та відображенні глибини людської природи.

Герої та антигерої в художньому творі відображаються через різні літературні архетипи, і їхні характеристики можуть варіювати від ідеальних до контроверсійних образів. Герої та антигерої в художньому творі відображаються через різні літературні архетипи, і їхні характеристики можуть варіювати від ідеальних до контроверсійних образів [35, с. 15].

Вони є різними літературними архетипами, і їхні характеристики можуть коливатися від ідеальних до контроверсійних образів. Це важливий аспект художньої літератури, який дозволяє письменникам висловлювати різноманітні аспекти людської природи та соціокультурного контексту [35, с. 15].

У літературі можна відзначити яскраву дихотомію між героєм і антигероєм, де кожен з них відіграє свою роль у створенні сюжету та враженні, яке отримує аудиторія. Герой, за загальноприйнятими уявленнями, володіє високими моральними якостями, і його характер і дії визнаються як позитивними і варті наслідування. Він може бути символом добра, честі, справедливості та інших позитивних цінностей [11].

Герой представляє собою фігуру, яка має внутрішній компас, самостійність та лідерські якості, і він здатний розв'язувати проблеми і вести інших за собою. Він є представником стабільної, саморефлексійної свідомості, яка орієнтується на досягнення [35, с. 27].

Ідеальні герої відображають моральні цінності та ідеали, які автор прагне підкреслити в своєму творі. Вони можуть бути символами добра, справедливості та героїзму. Ідеальні герої надихають і викликають захоплення, і їхні дії можуть служити прикладом для читачів [35, с. 15].

Антигерой є антитезою героя. Він може мати негативні риси, і його дії можуть суперечити загальним моральним стандартам. Антигерой часто представляє собою зіткнення з темрявою, злом і іншими негативними силами. Через конфлікт з антигероем герой може зростати, долати власні обмеження та досягати своєї “перемоги” в духовному або моральному вимірі [11].

Антигерой, у свою чергу, відображає більш складну і різноманітну природу. Він здатний утримувати у собі парадокси, має здатність керувати невизначеністю і працювати з різними категоріями. Антигерой може бути металідером, який усвідомлює, що істинна мудрість полягає в умінні утримувати багато ракурсів одночасно. Він також може показувати інтердепендентність, розуміючи, що його доля пов'язана з долею інших [22, с. 92].

Антигерої, навпаки, часто відображають людські слабкості, суперечливості та недосконалості. Вони можуть стати важливими фігурами, що висловлюють сумніви, амбівалентність та внутрішні конфлікти. Антигерої допомагають задуматися над природою зла, моральними дилемами та складнощами [22, с. 92].

У сучасній психологічній і літературній термінології герой відіграє роль носія різноманітних якостей і символів. Він часто представляє собою силу, яка бореться за справедливість, має сміливість та готовність до самозречення, іноді виступаючи навіть як месник. Такий герой наділений усвідомленням негативних аспектів світу та бажанням боротися з ними. Існує класичний образ героя,

подібний до казкового принца або Геракла, який здатний здійснювати неймовірні подвиги, бути обраним для великих вчинків [9].

У той же час, герой не може існувати відокремлено від контексту твору, він взаємодіє з іншими персонажами, суспільством та ситуаціями, що оточують його. Антигерой, або антагоніст, виступає як контрастний образ, який виставляє величність та силу героя в більш яскравому світлі. Антигерой може мати негативні риси та вчинки, що допомагають герою розкрити свій потенціал і продемонструвати свою силу, як моральну, так і фізичну [9]. Ці характеристики героя та антигероя ставлять під сумнів традиційні уявлення про героїв у літературі, демонструючи, що образи персонажів можуть бути набагато більш складними та суперечливими, ніж ми можемо очікувати. Вони також підкреслюють важливість розвитку персонажів у художньому творі, де вони можуть змінюватися та розвиватися протягом сюжету, відображаючи власну трансформацію.

Герої та антигерої в художньому творі, як індивідуальні образи, можуть відображати різні характеристики та світогляди, які відображаються у їхній поведінці, діях та взаємодії з іншими персонажами. Наведена характеристика героїв підкреслює, що багато героїв мають тенденцію бачити світ через призму власних переконань, вважаючи їх 100% правильними, і відкидають інші погляди [35, с. 27].

Ця особливість героїв може бути цікавою з літературної точки зору, оскільки вона створює можливості для розгортання драматичних ситуацій та конфліктів, що впливають на сюжет і розвиток персонажів. Однак, з позиції реального життя та сучасних проблем, цей “героїчний” світогляд може бути недоцільним.

Герої та антигерої в художньому творі, як індивідуальні образи, можуть відображати різні характеристики та світогляди, які відображаються у їхній поведінці, діях та взаємодії з іншими персонажами. Наведена характеристика героїв підкреслює, що багато героїв мають тенденцію бачити світ через призму

власних переконань, вважаючи їх правильними, і відкидають все інше [35, с. 29].

У світі художньої літератури герої та антигерої мають особливе місце та важливу роль у розкритті сюжету, відтворенні соціокультурних аспектів та відображенні глибини людської природи.

Співіснування героя і антигероя в художньому творі надає глибину та багатогранність літературним образам. Воно дозволяє герою проявити свою силу та мужність в контексті конфлікту з негативними силами, що символізують антигероя. Ця діалектика допомагає розкрити внутрішній потенціал героя та підкреслити його героїчність.

Загалом, взаємодія героя та антигероя створює цікавий художній конфлікт, який визначає подальший розвиток сюжету і допомагає нам краще розуміти складність людської природи через призму художньої творчості.

1.4. Життя та ідейний світ Івана Багряного

Життя та ідейний світ Івана Багряного є дійсно значущими для української літератури та культури. Цей видатний письменник, інтелектуал, та діяч важкої історичної епохи першої половини та середини ХХ століття залишив по собі глибокий слід, і його життя відображає складність та контрастність того часу.

Життя письменника було сповнене складнощів, переслідувань і важких випробувань, але це не завадило йому віддатися літературі та просувати власні погляди на світ. Важливою є інформація про те, що він став більш відомим на Україні лише пізніше, коли були створені умови для більш вільного обміну інформацією та ідеями [8, с. 3].

Інтерпретація теми урбанізації як символу нової епохи та її негативного впливу на внутрішню свободу особистості є важливою для розуміння того, як зміни в соціальному середовищі можуть вплинути на психологічний стан людини. Це також вказує на актуальність ідей Івана Багряного у світлі сучасних дискусій про міське середовище та його вплив на психічне здоров'я [12, с. 137].

Іван Багрянний відзначався як поет, романіст, а також публіцист і політичний діяч. Його роботи віддзеркалюють його велику інтелектуальну та моральну позицію, і вони були засобом виразу активного протистояння між його романтичною душею і неромантичною реальністю свого часу [5, с. 84]. Мистецький принцип Івана Багряного свідчить про його бажання порушувати звичні стереотипи та викликати в читачів нові думки та емоції [4, с. 9]. Цей підхід до літератури і мистецтва свідчить про інтелектуальну сміливість та його готовність висловлювати не тільки власні думки, але і ставити питання, які ставали важливими для його епохи. Він, незважаючи на можливі конфлікти та неприйняття, намагався спонукати читачів до критичного мислення та рефлексії над суспільними проблемами

Творчість Івана Багряного, відомого своєю глибокістю та ідейною насиченістю, відіграла важливу роль у розвитку української літератури та відображенні історичних подій свого часу. Його романи “Сад Гетсиманський” і “Людина біжить над прірвою” є яскравими прикладами літературних творів, що не лише чуттєво віддзеркалюють події, але й проникають в глибини людської душі та ідейної рефлексії [8, с. 9].

Майстерність письменника є надзвичайною спадщиною для української літератури та культури загалом. Його твори вразливо відображають не лише історичні події, але й внутрішній світ та духовні рефлексії людини в умовах випробувань та складних обставин.

Поділ життя та творчості Івана Багряного на чотири періоди надзвичайно цікавий та важливий для розуміння ідейного та літературного розвитку цього видатного письменника. Цей підхід допомагає нам поглиблено розглянути вплив історичних обставин та особистого життя на творчий процес Багряного, а також виявити еволюцію його поглядів та ідей [1, с. 11]. Особливо цікавими є другий та третій періоди, пов'язані з в'язницями та концтаборами, коли письменник стикається із страхіттями політичних репресій та терпить особисте горе. Твори, написані в цей період не лише свідчать про глибокий гуманізм Багряного та його протистояння насильству та пригнобленню, але й розкривають його бажання

втекти у світ фантазії та спогадів, що стає інструментом виживання в умовах тоталітарного режиму [1, с. 12].

Важливою особливістю ідейного світу Багряного є підкреслення внутрішньої свободи як визначального аспекту. Це свідчить про його погляд на індивіда як на суб'єкта, який повинен спершу здобути внутрішню гармонію та свободу, а потім вже діяти в соціальному та політичному контексті. Ця концепція відрізняється від багатьох інших підходів та надає його творчості особливу глибину [12, с. 126].

Символіка в творах Івана Багряного, зокрема в романі “Тигролови”, відзначається своєрідністю і глибиною. У цьому романі тигр та дракон можна розглядати як не лише героїв, але й символи, що несуть у собі глибокі філософські та ідеологічні відтінки [29, с. 117], які уособлюють головних героїв і сприяють глибшому розумінню читачем ідеї роману. У цьому романі тигр та дракон можна розглядати як не лише героїв, але й символи, що несуть у собі глибокі філософські та ідеологічні відтінки.

Отже, символіка свободи у творах Івана Багряного розкривається через призму його ідейного світу, а ця особливість робить його літературу досить унікальною. Вона надихає на роздуми про природу свободи, її внутрішній та зовнішній аспекти, і залишає надалі актуальною для розуміння сучасних ідей та цінностей.

РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГІЧНІ ПОРТРЕТИ ГЕРОЇВ У РОМАНАХ

І. БАГРЯНОГО

2.1. Григорій Многогрішний (роман «Тигролови»)

У цьому підрозділі розглянемо психологічний портрет одного з центральних персонажів із роману Івана Багряного “Тигролови” – Григорія Многогрішного. Детально розглянемо його характер, моральні риси, а також внутрішні конфлікти, які роблять його персонажем багатограним та цікавим для аналізу. У цьому контексті, намагатимемося розкрити сутність та особливості психологічного портрета Григорія Многогрішного, що допоможе нам краще зрозуміти творчість І. Багряного та її внесок у світову літературу.

Уривок *«А голос, виходячи десь з нутра, десь з пекельного клетку серця, вибухає крізь зціплені зуби: – Бережеш-ш-ш?! С-с-собака!.. І знову люто, розпачливо: – Бережеш-ш-ш?!? [38, с. 3]»* свідчить про психологічну напруженість та можливий внутрішній конфлікт Многогрішного. Його запитання *“Бережеш-ш-ш?!”* може вказувати на його бажання захистити себе та своє життя, але одночасно його голос звучить *“люто, розпачливо”*, що може вказувати на його внутрішню боротьбу і можливу моральну дилему.

У фрагменті *«Пригадувались слова, кинені якимось ним у темряві ночі зі стогоном: – Ліпше вмирати біжучи, ніж жити гниючи! Та з розпукою крізь стиснені щелети: – Жить! – Відплатить!! ...Або вмерти. [38, с. 7]»* фраза *«Ліпше вмирати біжучи, ніж жити гниючи»* відображає Григорієве бажання виходити на вищий ступінь, боротися і не приймати життя таким, як воно є. Вона вказує на його героїчні амбіції та намагання вирватися зі страшного становища.

“Жить! – Відплатить!!” підкреслює Григорієву віру в те, що він повинен жити і визволяти себе від тяжкостей і жити змістовно. Відплатити може вказувати на боротьбу за своє місце в житті та відшкодування своїх помилок, проте фраза *«Або вмерти»* вказує на те, що Григорій розглядає варіант відчайдушної

альтернативи, а саме смерть, як вихід зі складної ситуації. Його психологічний стан, здавалося б, приводить його до екстремальних рішень.

Психологічний портрет Григорія Многогрішного у романі “Тигролови” Івана Багряного зображується в тексті також через його зовнішній вигляд – *“Юнак – 25 літ, русявий, атлет, авіатор тчк... Суджений на 25 років тчк... На ймення – Григорій Многогрішний”* [38, с. 8].

Цей уривок надає нам перше уявлення про Григорія Многогрішного. Його молодий вік та атлетична фізична форма свідчать про його молодечий ентузіазм і активний спосіб життя. Слово “авіатор” наголошує на його зв'язку з авіацією. Це може свідчити про відважність та бажання ризику у його характері.

«– По-перше – я ще не заарештований. По-друге – я не збираюсь поки нікуди “слідовать”. А по-третє – то ми ще подивимось, хто і куди буде зараз “слідовать”... [38, с. 22]»

Григорій Многогрішний демонструє свою резистентність перед можливим арештом. Його відмова слідувати за ордером на арешт вказує на його вольові риси та упертість. Він відмовляється приймати участь у цьому процесі, незважаючи на можливі наслідки.

«Ану – ваші документи!!? – раптом випалив він до обох зразу. – Ордер на арешт?.. Будь ласка, ордер на арешт!?! [38, с. 22]»

Ця частина свідчить про драматичний стиль спілкування Многогрішного, його схильність до перебільшень та вираження емоцій. Він раптом вимагає “ордер на арешт” із специфічною інтонацією, що підсилює його харизматичний та виразний характер.

«Він знав, що від того залежатиме його бути чи не бути, – від того, як далеко він встигне загнатися зразу. І коли не ставало сили, досить було йому зупинитися і озирнутись, як в очах ставав страшний привид пережитого і ще страшніший привид приреченого майбутнього. [38, с. 27]»

Григорій Многогрішний відзначається рішучістю та наполегливістю в досягненні своєї цілі. Він гониться за можливістю “бути чи не бути”, що свідчить про його бажання вижити та забезпечити свій існування.

«... Нові краї, дивні, незнані. Він об'їде навколо світу і повернеться додому. Так. Прийде, але вже як завойовник, як месник. Вибув на схід, а повернеться з заходу [38, с. 27]»

Ця фраза також вказує на можливу зміну характеру Григорія Многогрішного. Він планує “повернутися додому”, але вже не як покірний син, а як “завойовник” і “месник”. Ця зміна відображає його еволюцію як героя.

«Проте відчай не брався його. Дуже-бо багато він перетерпів, щоб ще впадати в відчай. Він уже мав нагоду безліч разів умерти, і це велике щастя, що він іде цим зеленим, безмежним океаном [38, с. 28].»

Фрагмент починається з відзначення того, що Григорій Многогрішний не впадає в відчай, навіть у важкій ситуації. Це свідчить про його внутрішню міцність та відповідну психологічну стійкість. Він вже перетерпів багато труднощів і вижив в краю, де багато хто загинув би. Це вказує на його незламну волю та готовність до боротьби з усіма труднощами.

«Коли б трішки, хоч трішки поїсти, і він був би щасливий! Ішов би, плив би цим морем весело і радів би буйно, як радіє все живе на цій землі, як ті кедри, що вигналися геть під хмари [38, с. 28].»

Григорій Многогрішний мріє про їжу, що свідчить про його голод і бажання вижити в невдалій ситуації. Це показує його гуманізм та бажання жити, не дивлячись на усі перешкоди. У цьому відображається його простий, людський інстинкт.

«Ні, він не впадав у відчай. Лише зіплював дедалі дужче щелепи і йшов, і йшов. Його гнала вперед надзвичайна впертість, сто разів випробувана і загартована мужність. Вперед, наперекір всьому! А спокійний його розум констатував, що все ж таки він гине, йде тонюсінькою гривкою, як лезом меча, межі життям і небуттям. Один подув – і він звалиться в чорну безодню. Ні!!! Щось у ньому люто поривалося з самої глибини і підкочувалося до горла клубком. [38, с. 28]»

Уривок відзначає велику впертість та загартовану мужність Григорія. Навіть у обличчі неймовірних труднощів він продовжує йти вперед. Його

впертість – це сила, яка допомагає йому вижити в безмежному океані важкостей. Розум Григорія розуміє, що він може загинути будь-якою миттю, але він не впадає у відчай. Це свідчить про його реалізм і внутрішню зосередженість на поточному моменті. Його почуття і розум борються одне з одним, але внутрішня сила переважає, допомагаючи йому протриматися в цій безнадійній ситуації.

«Грабунок, братку, каюсь. ... Але знай, – з усіх злочинів, сотворених мною за і життя, – це найбільший і за це варто приліпити мені двадцять п'ять років. [38, с. 30]»

Цей уривок описує героя як добру, співчутливу людину, для якої образа тварини – страшний злочин.

«Але це, я тобі скажу, було цікаво! Вони мене везли, берегли як! А я взяв та й утік! На край світу завезли, а я взяв та й утік! Ха-ха!.. Стрибнув у чорну ніч, у смерть, із скаженого поїзда. Е, це там начальник лютує! [38, с. 30]»

Захоплення втечею та опис “стрибнув у чорну ніч, у смерть” свідчать про можливу залежність Многогрішного від адреналіну та небезпечних ситуацій. Це може бути проявом його шукача пригод та емоційного стимулювання.

«Ще й кепкував із себе: “Вперед, Робінзоне! Бог не без милості, козак не без щастя”. [38, с. 30]»

Ця частина вказує на велику самовпевненість Многогрішного. Він вірить в свою удачу та можливість. Це свідчить про те, що він має сильний оптимізм та готовий взяти на себе виклики. Його здатність до іронії та гумору свідчить про те, що він вміє відноситися до складних ситуацій з легкістю та не втрачає гумору навіть у найскладніших обставинах.

Використання фрази “Бог не без милості” може вказувати на релігійну складову Многогрішного. Його віра у Бога може бути важливою частиною його психологічного портрету та впливати на його рішення та дії.

«Козакові, либонь, душа до ребер присохла... [38, с. 36]»

Це звернення до героя вказує на те, що Григорій Многогрішний є козаком, а це вже само по собі створює психологічний контекст. Козаки символізують вільну душу, незалежність та сміливість.

«Скільки я його поповок упоперек сідла, непритомного, при смерті, скільки днів тут зі смертю воює – і, диви, живий! [38, с. 37]»

Фраза “Скільки я його поповок упоперек сідла” вказує на велику фізичну стійкість героя. Він може витримати тяжкості, боротьбу та небезпеку. Ця стійкість може бути віддзеркаленням його внутрішньої міцності та рішучості. Також уривок вказує на те, що він постійно стикається зі смертельними небезпеками, але завжди якимось чином виживає. Це може свідчити про його неабияку живучість та вольову силу. Фраза “скільки днів тут зі смертю воює” підкреслює внутрішню боротьбу та конфлікт Григорія Многогрішного. Він не тільки воює з небезпеками на зовнішньому рівні, але й бореться зі своїми власними демонами та конфліктами. Це може вказувати на його складну психологію та внутрішній розвиток як героя.

«– В сміливих щастя завжди є! [38, с. 49]»

Цей рядок свідчить про сміливий та амбіційний характер Григорія. Він завжди готовий ризикувати та виходити за межі звичайних стандартів, що може вказувати на його тяжіння до пригод та незалежності. Григорій Многогрішний прагне до щастя та високого статусу у житті. Цей рядок підкреслює його глибоку віру у те, що він може досягти щастя завдяки своїй сміливості та рішучості. Григорій воліє йти власним шляхом та вирішувати свою долю самостійно. Він не слідує загальноприйнятим шляхам і не підкоряється звичайним правилам, що робить його непередбачуваним і цікавим персонажем.

«Григорієві не було сили терпіти спрагу, як він не намагався. Багато випотів. Але терпів [38, с. 73].»

У цитаті зазначено, що Григорій Многогрішний не мав сили терпіти спрагу, проте він терпів. Це свідчить про його вольову силу та здатність протистояти фізичному дискомфорту.

«– А так... Я таки справді інженер. ... – Авіаконструктор, – нарешті почулося з-під Григорієвого куреника, не то з зітханням, не то з нерішучістю. [38, с. 82]»

Важливим аспектом у цьому уривку є опис зітхання та нерішучості Григорія. Це може бути інтерпретовано як його внутрішній конфлікт або невпевненість у власних виборах та діях. Ця суперечливість у його голосі може вказувати на складну природу його характеру.

«Вона дивилась на нахмурені Григорієві брови, на стиснені щелепи і намагалася рукою стримати серце.» [38, с. 96]

Опис брів Григорія Многогрішного як нахмурених свідчить про його постійні внутрішні конфлікти та роздуми. Він, ймовірно, завжди переживає якісь труднощі чи турботи, що відбиваються на його внутрішньому стані.

«Борюкався сам з собою, не знав, як бути. Піти уторованим шляхом і добиватися приятні, залицятися, зваблювати, задурювати він не смів і не міг. [38, с. 102]»

Ця фраза показує, що Григорій Многогрішний – це складна постать з внутрішнім конфліктом між своїми особистими принципами та зовнішніми тисками або суспільними очікуваннями. Він бореться з власною ідентичністю та намагається знайти свій шлях в цьому морально складному світі, де цінності та норми суспільства можуть суперечити його внутрішнім переконанням.

«Спостерігаючи зовнішній світ, Григорій в цьому намагався забутися, особливо в години дозвілля. Мавши вроджений нахил до спостережень, вирости серед природи, він мав в тім велику втіху. [38, с. 102]»

Зазначений фрагмент показує, що Григорій Многогрішний – це персонаж з глибоким внутрішнім світом, який використовує спостереження та взаємодію з природою як спосіб роздумувати над своїми внутрішніми почуттями та подіями навколо себе. Ця риса його характеру може впливати на його відносини з іншими персонажами та події в романі, роблячи його одним із центральних героїв з багатогранною психологією.

«Григорій замовк. Враз почув себе безпомічним, залишившись на самоті з дівчиною... Слухав, як йому гуде в висках, а серце стукає, як колись уперше на велелюдній залі перед промовою.[38, с. 104]»

Григорій почувається безпомічним у присутності дівчини. Його безздібність висловити свої почуття і думки являє собою внутрішній конфлікт, що зводить його на нуль. Страх та нездатність говорити можуть вказувати на його складний стосунок до емоційної вразливості та можливий брак впевненості.

«Григорій у мисливстві намагався забути про все – про свою дурну долю, про невідоме майбутнє; намагався не дивитися вперед, забувши про весь світ. [38, с. 112]»

Уривок показує, що Григорій Многогрішний намагався забути про всі свої проблеми та долю, шукаючи в мисливстві втечу від реальності. Це свідчить про його бажання уникати життєвих труднощів та шукати спосіб відволіктися від своїх проблем.

«Ліпше не думати, жити, поки можна, дихати, дивитись на сонце, що сліпило геть, сяючи та мерехтячи в снігах, підставляти груди під вітер, слухати, як шумлять кедри верховіттям... [38, с. 112]»

У цьому вислові відображено філософію Многогрішного. Він вважає, що життя повинно бути бездумним і радісним. Він уникає глибоких роздумів і аналізу, обираючи простий спосіб існування. Григорій Многогрішний відчуває насолоду в простих речах природи. Сонце, яке сліпить його, є символом простого щастя та радості, яке він шукає.

«З тяжким серцем рушав Григорій з цього місця. Ноги стали, як свинцем налиті, а чи то в землю вкопані. Здавалось – він не зрушить їх. Стояв і дивився туди, підсвідомо то знімав гвинтівку, то чіпляв її знову... Вже все було готове до вимаршу, а він не рухався, – мов загіпнотизований, дивився на той бік, у темряву. І ніхто не знав, що відбувалося в нім. [38, с. 117-118]»

Цей фрагмент показує, що, незважаючи на його прагнення жити бездумно і насолоджуватися природою, Григорій Многогрішний не збирається відступати від своїх обов'язків. Важка відповідальність та обов'язок тигролова тяжко лягають на нього, і він починає відчувати цей тягар у своєму серці.

«Григорій слухав весь той гамір, зціпивши зуби, і йому наморочилась голова. Те, що він почав був забувати – ціла ота трагедія його народу –

навалилась на нього всім тягарем, кидаючи серце, мов м'яч, у всі боки. [38, с. 126]»

Цей момент показує, що Григорій Многогрішний, хоч і переховувався від реальності у простих radoщах природи, усвідомлює трагедію свого народу. Він стикається із внутрішнім конфліктом між бажанням жити невимушено і своєю відповідальністю перед своєю культурою і нацією.

«Григорій: ступав поруч з Грицем, рішений на зухвалий вибрик – на дерзку візиту. Так. А що ж! Якийсь чортик підштрикував: “Ану ж! Та що там! Подумаєш... Чхать!!”. [38, с. 133]»

У цьому фрагменті видно, що Многогрішний виявляє рішучість та дерзкість у своїх діях. Він готовий відправитися на зухвалий вибрик, не зважаючи на можливі наслідки. Це свідчить про його внутрішню сміливість та бажання досліджувати нові горизонти.

«Григорій не був ані слабовольний, ані забобонний, – він не вірив ні в чорта, ні в диявола. Але, вирішив серед природи, він вірив у інтуїцію, у незбагненне відчуття, у вовчий інстинкт [38, с. 133]»

Цей відрізок вказує на Многогрішного як на раціоналіста, який не вірить у міфологічні страхиття, але водночас розвиває свою внутрішню інтуїцію та вовчий інстинкт, отримані від природи. Це може вказувати на його глибокий зв'язок із природою та інстинктами.

«Григорій рипнув зубами. Зціпив їх до болю. Вибух раптової, несамовитої люті струснув ним. ... В очах йому потемніло від нелюдського напруження, – тримав нерви. Лише зібгав скатертину конвульсійним рухом руки і, либонь, переламав виделку, що потрапила в засяг долоні. [38, с. 142]»

У цьому уривку відображено внутрішній конфлікт Многогрішного. Його лютість та агресивність можуть виникати зі суперечки між його прагненням до простоти та гармонії природи та жорсткою реальністю світу та його обов'язками як тигролова. Ця внутрішня боротьба може робити його характер більш складним і неоднозначним.

«Григорій добрий хлопець, але ж уперше... [38, с. 146]»

Цей вислів, що звучить від інших персонажів, може бути важливим для розуміння Григорія Многогрішного. Він здається добрим і має гарні риси характеру.

«Я поклявся, що буду їх вбивати, як скажених собак. І я втік з ешелону. Вони мене везли з України на каторгу, на повільну смерть, і берегли, як пси. А я втік. Вистрибнув на ходу з скаженого поїзда, – стрибнув у ніч, у смерть, на щастя. І я мав щастя... Я потрапив до вас, я мав щастя. Сміливі завжди мають щастя, як казала твоя мати... Обійми її міцно за мене і поцілуй її за мене... сестро. [38, с. 161]»

У цьому фрагменті Григорій Многогрішний розкриває свою трагічну історію. Він був вигнаний на каторгу і мав покляття відплатити тим, хто його вигнав. Його рішення втекти з каторжного ешелону та виживання в небезпечних умовах вказують на його сміливість та незалежність.

Слова про щастя також можуть показати, як важливо для Григорія було знайти місце, де він може бути в безпеці та відчувати щастя. Його прохання обіймати і цілувати його сестру можуть свідчити про бажання знайти родинний тепло та підтримку в новому оточенні.

У цілому, Григорій Многогрішний виявився героєм зі сміливими амбіціями, сильною волею та внутрішньою силою. Він стикається з внутрішніми конфліктами та виживає в надзвичайних умовах, що робить його цікавою та багатогранною постаттю в романі “Тигролови” Івана Багряного.

2.2. Андрій Чумак (роман «Сад Гетсиманський»)

У цьому підрозділі розглянемо психологічний портрет одного з центральних персонажів роману «Сад Гетсиманський», а саме Андрія Чумака. Герой відзначається складним характером та глибокими внутрішніми конфліктами, які роблять його цікавим об'єктом для аналізу. У даній частині докладно розглянемо його мотивації, психологічні риси та взаємодію з іншими

персонажами, вивчаючи вплив Івана Багряного як автора на створення глибокого психологічного портрету Чумака. Розгляд персонажа допоможе нам краще розуміти тему психологічних аспектів у творчості Івана Багряного та його вміння створювати складних та відчутних героїв.

«У дверях стояв наймолодший – Андрій Чумак. Але такий, якого ніхто не сподівався бачити. Уявлюваний замученим каторжником, обдертим, і худим, і нещасним, він тим часом мав вигляд гордої, сильної й високопоставленої особи. [37, с. 5]»

Цей фрагмент розкриває великий конфлікт у внутрішньому світі Андрія Чумака. Зовні він може виглядати як замучений та обдертий, але його поведінка та внутрішній стан підказують, що він не є слабким чи нещасним. Його гордість, сила та високопоставленість підкреслюють його незалежність та глибокий внутрішній бій.

«Андрієве серце стискалось. Не за блиском, а за тим, що життя йшло й клекотіло десь стороною, поза цим містом, але його коштом. [37, с. 7-8]»

У цій частині відзначається внутрішній конфлікт Андрія Чумака. Він відчуває, що його життя йде не за власними цілями і мріями, а заради чогось іншого, можливо, заради системи чи ідеології. Це вказує на його розчарування та незадоволеність своєю поточною ситуацією.

«Його не лякає тюрма, його не турбує його доля – його турбує й пече це прокляте запитання – “Хто?” ... “Не може бути!! Ні, не може, не може бути!!” [37, с. 13]»

Цей фрагмент розкриває внутрішню боротьбу Андрія Чумака та його нездатність прийняти той світ, який йому потрібно представити в силу обставин. Його внутрішній конфлікт стосується не тільки обставин його життя, але й його внутрішніх цінностей та переконань.

«Залізо ґрат холодне, і від нього зводить м'язи над бровами. Андрій притискає чоло до заліза ще дужче, щоб остудити розпечений мозок, та остудити його не може, мозок палахкотить несамовито... [37, с. 14]»

У цьому уривку відображено внутрішній конфлікт і напруженість у мисленні Андрія Чумака. Він переживає глибокий емоційний дисонанс, його розум переповнений печаллю і жалем через припущення про зраду. Мозок Чумака палахкоче від емоційної напруги та сумнівів.

«Андрій насторожився і, хоч назовні був такий же байдужий і іронічний, в дійсності пильно слухав. [37, с. 21]»

Цей фрагмент розкриває, як Чумак вміє маскувати свої справжні почуття та імітувати байдужість. Його пильне слухання підкреслює, що він завжди насторожений і пильно спостерігає за оточуючими, що свідчить про його внутрішню напругу.

«Я знаю, що ви одіозна фігура в цьому місті. Я не знаю всіх подробиць про вас, але знаю, що про вас ходить багато фантастичного, дикого, неймовірного. [37, с. 21]»

У цій фразі інший персонаж характеризує Чумака як “одіозну фігуру” і зауважує, що навколо нього існують легенди та чутки. Ця репутація та образ “фантастичного” та “дикого” створює загадковість та містифікацію навколо героя, що поглиблює його психологічний образ.

«Ви, здається, інженер? [37, с. 23]»

«– Ви, кажуть, непоганий мисливець? [37, с. 23]»

Ці фрагменти підсилюють враження про багатогранність та здібності героя. Запитання щодо мисливських навичок Чумака може вказувати на його здатність до вирішення завдань, пов'язаних із виживанням та володіння природними ресурсами. Це дозволяє нам зрозуміти, що герой є гнучким та адаптивним у своїх зусиллях до виживання.

«Андрій надивлявся на світ. Перед тим, як покинути його, може, назавжди, він жадібно дивився на все навколо... [37, с. 26]»

Цей уривок розкриває внутрішній стан Чумака, його бажання зафіксувати красу та різноманіття світу, який йому належить покинути. Це вказує на глибокий емоційний зв'язок героя із природою та бажання зберегти його в пам'яті.

«Від надмірної напруги нерви Андрієві притупили, до того ж він був морально вбитий, внутрішньо розчахнений [37, с. 28]»

У цій частині видно, що Андрій Чумак переживає надзвичайну психологічну напругу та внутрішній стрес, що призводить до апатії та втоми. Він досить чутливо реагує на навколишні події, і це викликає негативні емоційні стани.

«А Андрій успадкував від батька велику й щирю любов до людей, хай і марудної, але творчої праці, до людей діла, що творять матеріальні цінності. Він не бачив бруду, він бачив мозолясті й тим шляхетні руки. [37, с. 31]»

Цей фрагмент розкриває соціальну суть Чумака та його прагнення розвивати економічне та промислове потенціал народу. Він бачить це як свою місію та відзначається співчутливим ставленням до праці та творчості.

«...бо він – Андрій – належав до числа тих, які вважали й вважають, що з його нації доти не буде діла, доти вона буде упосліджена і у власній хаті бита, доки якою завгодно ціною не опанує міста, доки не оволодіє власною індустрією... [37, с. 31]»

У цій фразі бачимо патріотизм та глибоку віру Чумака в можливість покращення стану свого народу. Він вбачає важливість індустріалізації та розвитку промисловості для підняття соціального та економічного стану свого народу.

«Андрій теж не звертав ні на кого уваги ... Дивився і був зовсім спокійний. Більше того, якесь дивне почуття ворухнулося в нім, ніби він іде додому, до дуже знайомого й давно не баченого пристановища, в якому лишив частку себе колись. [37, с. 37]»

У цьому фрагменті відображено Андрія, як людину яку нічого не дивує, і він спокійно спостерігає за навколишнім світом. Це може вказувати на його філософський підхід до життя та емоційну стабільність.

«Андрій навіть не намагався маскувати своє презирство, дедалі він його більше наголошував в своїх понурих і уїдливих відповідях... [37, с. 43-44]»

У цьому уривку бачимо, як Андрій володіє сильними внутрішніми переконаннями і принципами. Він не приховує свого презирства до оточуючого його світу, що свідчить про його незалежність та відкритість.

«– Будь ласка – миску, ложку й мій хліб! – це було сказано спокійно, офіційним тоном. Наглядач страшенно здивувався, він був просто приголомшений. “Диви! Хтось іще сміє й може тут вимагати!!” – аж наче говорив увесь його вигляд. [37, с. 57]»

Цей фрагмент демонструє, як Андрій володіє внутрішнім авторитетом та впевненістю у собі. Його поведінка викликає здивування інших персонажів, оскільки вона є незвичайною для середовища, в якому він перебуває.

«Поки ж та віра є – ніщо не в силі тієї душі зламати. Брати стояли біля нього муром, і Андрій тримався за них всім серцем. [37, с. 71]»

Ця частина відображає внутрішню силу та віру Андрія Чумака. Його віра є джерелом його моральної сили та стійкості. Він виявляється як герой, який не зламається під тиском або випробуваннями, завдяки своїй вірі та підтримці родини.

«– Сильний, чортяка!... [37, с. 90]»

Ця репліка підкреслює силу та витривалість Андрія Чумака, і вона може служити як підтвердження його стійкості та впертості у важких умовах.

«Але кожний день і кожна година того часу не пропадала для Андрія марно – все він більше й більше підковувався, як то кажуть, “на всі чотири ноги”, мовби проходив спеціальний курс попереднього вишколу, приготування до наступного важкого іспиту. [37, с. 102]»

Цей фрагмент підкреслює внутрішню еволюцію та розвиток героя. Андрій Чумак не тільки долає випробування, але й з них вчиться, підковується і росте як особистість. Він виявляє внутрішню вольову силу, яка допомагає йому пройти через тяжкі обставини.

«Андрій не мав нічого проти того, щоб з'явитися до слідчого в вигляді прапращура Адама. Навіть коли б там була та скажена фурія Нечаєва! Навіть

коли б всі фурії (а тут їх, мабуть, не одна!) стояли в усіх коридорах і на сходах і дивилися... [37, с. 103-104]”

У цьому фрагменті видно, що Андрій Чумак має внутрішню силу та гордість, які дозволяють йому зберегти свою самооцінку та гідність навіть у складних ситуаціях. Він готовий зухвало та презирливо зустрічати владні структури, навіть якщо це призводить до конфліктів та небезпеки для нього.

«Андрій постояв хвилинку й сів ... Почуття якогось розчарування майнуло на мить, вбачаючи тут явну непошану до своєї “контрреволюційної” персони [37, с. 113]”

У цьому уривку відображена внутрішня боротьба Андрія зі своєю іміджевою роллю та реальністю. Він може відчувати розчарування, коли його зовнішність не відповідає його очікуванням щодо ролі “контрреволюційного”. Це свідчить про його бажання відповідати власним стандартам та ідеалам.

«Андрій мовчав, лише водив кадиком. Мовчав і мобілізував рештки сил, щоб триматися бодай приблизно гідно. [37, с. 144]”

У цьому фрагменті видно, як Андрій Чумак виявляє рішучість та внутрішню силу, навіть у важкій ситуації. Його мовчання та зусилля триматися гідно вказують на його внутрішню силу та долю, яку він переносить. Він бореться з випробуваннями, не виражаючи свого стану в словах, і це свідчить про його внутрішню силу.

«На ранок Андрій був уже, як викручена ганчірка. І дивно, просто дивно, як слідчий не добився свого. Натискай він з усієї сили на Андрієву зламану волю ще трішки, і, може, з того щось би й вийшло. [37, с. 155]”

У цьому уривку відзначається воля та напруга внутрішнього конфлікту Андрія. Він відомий як сильна особистість, і навіть слідчий виявив зацікавленість його зламати. Проте Андрій витримує цей натиск, що ще раз підкреслює його рішучість та сильний внутрішній світ.

«Герой замружує очі, тримаючи в них ті всі приваби, як турецький солдат райських гурій, голих і податливих, шалено бажаних, і кидається сторч головою в каламутну воду – впливе, тоді він раптом герой на все життя і споживач

благ, призначених героєві; потоне – він теж герой, бо світ буде йому рукоплескати й поставить пам'ятник, а блага земні однаково забезпечені йому й на тому світі [37, с. 161]”

Цей фрагмент вказує на жертвницьку природу героїзму, де герой відмовляється від особистих нагород та корисливості і наважується на ризик. Герой приймає виклик та ризикує власним життям для досягнення великого подвигу.

«Е, брат, в тебе безнадійно націоналістична душа, й годі її переробити!» [37, с. 209]”

Ця фраза вказує на основну рису характеру Андрія Чумака – його націоналізм. Чумак відзначається сильною національною ідентичністю та принципами, які він готовий захищати. Це свідчить про його глибокі переконання та готовність боротися за них, навіть у важких умовах.

«Андрій найсвіжіший і тому стійкий. [37, с. 217]”

Тут відзначається стійкість Андрія Чумака, його здатність залишатися сильним та рішучим попри випробування. Його “свіжість” може означати, що він не зазнав попередніх тяжких долень та ще не втомився від ув'язнення, що робить його відмінним від інших в'язнів.

«З усіх в'язнів лише Андрій не мав ніяких лахів і ніяких взагалі речей, крім маленької торбиночки, в якій зберігалася недоїдена пайка й замайорена в тюремної адміністрації, там, на Раднаркомівській, алюмінієва ложка, – Андрій назло примудрився її не здати. [37, с. 226-227]”

Цей фрагмент підкреслює антиавторитарний характер Андрія Чумака. Він відмовився від власних речей та влаштував акт непокори, утримуючи алюмінієву ложку, що була запропонована йому як “нагорода” в тюремному закладі. Це може вказувати на його готовність боротися за свої принципи та відстоювати свою гідність.

«Андрій у вирі камерної одиссеї почав був уже забувати за свою справу, за всі свої болі й тривоги ... фікція й помалу там міцно отаборювалась – фікція про те, що, “може, щось сталося” й вже все скінчилося. Одного дня відчиняться

двері й це все піде додому. А те, що було, – то лиш тяжкий і поганий кошмар. [37, с. 269-270]”

Цей уривок вказує на те, що Андрій Чумак розвиває внутрішню фікцію, щоб вижити в нелюдських умовах ув'язнення. Він спрямовує свою увагу від болей та тривог на ілюзію, що все це буде скінчено, і він повернеться додому. Це вказує на його здатність до психологічного виживання в умовах стресу та складностей.

«Андрій мав експансивну душу й вроджену здібність захоплюватися творчою працею, яка б вона не була. [37, с. 270]”

Цей фрагмент розкриває більш позитивну сторону психологічного портрету Андрія Чумака. Він має творчий талант та ентузіазм до різних видів творчої діяльності. Це свідчить про його внутрішню різноманітність та потенціал для саморозвитку навіть у найскладніших обставинах.

«Андрій вирішив рятувати свою душу, що не знала спокою, й якось з тим Донцем покласти край. Вчинити по-лицарськи [37, с. 326]”

У цьому уривку виявляється внутрішня боротьба та духовний конфлікт Андрія Чумака. Він робить зусилля, щоб рятувати свою душу та припинити своє порушення. Спроба “вчинити по-лицарськи” вказує на його бажання відновити моральну гідність та знайти внутрішній спокій.

«З тону самого Фревого запиту й з поглядів начальника, що досить ніяково позирав на Донця, Андрій зрозумів, що перед Донцем перспектива піляти грати відпадає. [37, с. 328]”

У цьому уривку бачимо Андрія Чумака як героя, який реагує на зовнішні обставини та взаємодію з іншими персонажами. Він виявляє вміння аналізувати тон та погляди інших, щоб приймати рішення та адаптувати свою поведінку відповідно до ситуації.

«Донець вийде з халепи, сухий, а він, Андрій, заробив на цій усій “комерції” додаткову статтю. Але Бог з ним. Яка, зрештою, різниця, більше він матиме статей чи менше. [37, с. 328]”

У цьому уривку відображається внутрішня рефлексія героя. Андрій Чумак зважає плюси та мінуси своєї дії та приходять до висновку, що важливіше від кількості статей є його моральна позиція та спроби змінити своє життя на краще.

Отже, Андрій Чумак є вразливим, але водночас сильним героєм із глибокими внутрішніми переконаннями, який володіє незалежністю, вірою та силою духу. Його характер відзначається різноманітними аспектами, які формують цікавий психологічний образ. Усі ці риси роблять його цікавою та складною постаттю, що змушує читача роздумувати над його психологічним портретом і розвитком в умовах важкого життя та політичної репресії.

2.3. Максим Колот (роман «Людина біжить над прірвою»)

У цьому підрозділі дослідження розглянемо психологічний портрет героя роману Івана Багряного “Людина біжить над прірвою”, а саме Максима Колота. Цей розділ присвячений вивченню психологічних аспектів та характеристик героя, розкриттю його мотивації, внутрішніх конфліктів та взаємодії з іншими персонажами. Максим Колот є складним та цікавим об'єктом для аналізу, і вивчення його психологічного портрету допоможе нам краще розуміти тему психологічних аспектів у творчості Івана Багряного та сприятиме розкриттю глибини характерів його літературних героїв.

«Ніхто не міг вичитати приречення на його кам'янім обличчі, але всі це знали й так. Йому вже треба було втікати. Йому вже треба було бігти вздовж по землі, надіючись хіба на щастя. Куди? В безвість. Від кого? Чому? Хто зна. [36, с. 4]»

Уривок відзначає стан приреченості та безвихідності, що оточує Максима Колота. Його обличчя, як “кам'яне”, свідчить про те, що він вже зазнав важкого життя і боротьби. Він відчуває, що йому треба втікати від чогось, але навіть сам він не розуміє, від кого чи чого.

«Гірше те, що душа його розгублена й квилить над безоднею чорної, найчорнішої зневіри в усьому, в що можна людині вірити, – вона опинилась без

найменшого опертя. І не знає – для чого бігти... Все розторощено й обернено в дим, – усе, на чому та душа трималася. Віра його в цілий світ розлетілася на порох... [36, с. 4-5]”

Фрагмент показує, що Максим Колот переживає внутрішню драму та падає в безвість. Він втратив віру в світ і знаходиться у стані великої душевної розгубленості. Він не знає, куди йому бігти і для чого. Його душа опинилася без опори, і це викликає в ній страх і безвір'я.

«Максим позирає на немовля, на сина, на дружину і з усієї сили намагається перемогти біль, перемогти себе, відірватись у думках і почуттях від усього. Скоро ж бо треба розлучатись, тож ліпше непомітно обтинати нитки, щоб потім не так боліло, як усе увірветься нагло. [36, с. 5]”

У цьому уривку Максим роздумує про наближене розлучення зі своєю родиною та виражає бажання робити це плавно і непомітно. Це може вказувати на його бажання захистити свою родину від надмірної болючої драми, але також свідчити про його внутрішній конфлікт та тугу.

«Якщо в цій чарці є щастя, Тетяно, то п'ю її за тебе й за весь наш рід – за всіх старих і малих, за тих, що на волі, й тих, що в неволі ... Бажаю всім щастя!.. [36, с. 6]”

Ця фраза розкриває Максима Колота як героя зі сильним соціальним інстинктом, альтруїстичним поглядом на життя та сильним бажанням принести щастя та благополуччя не лише собі, але й всій своїй родині та спільноті.

«“Є щось, що не може вмерти навіть на війні”, – якось промайнула, та не встигла навіть до кінця оформитись, думка в Максимовій голові.. [36, с. 9]”

Ці роздуми Максима Колота можуть вказувати на його глибокий внутрішній світ та філософський погляд на події. Він вбачає щось, що перебуває за межами фізичних явищ, щось вічне або духовне, що залишається незмінним навіть в умовах війни.

«Максим помовчав, а тоді встромив свої очі в саму Соломонову душу й промовив мляво: – Що я думаю?.. Я думаю, що хробакам Бог не потрібен, професоре!.. (Павза). Хробаки Богові – теж не потрібні, професоре!.. [36, с. 12]”

У цьому уривку Максим Колот розкривається як складна особистість з глибокими внутрішніми роздумами та емоціями. Він відзначається емпатією, але одночасно виявляє скептицизм та сумніви стосовно релігійних концепцій. Ця діалектика робить його персонажем, який постійно розвивається і змінюється під впливом свого внутрішнього світу та зовнішніх факторів.

«Максим не слухав. Йому раптом захотілось плакати, мов дитині... Нещасні, забріхані, підлі рятівники й реформатори людських душ!! [36, с. 13]»

У цьому фрагменті спостерігаємо глибокий внутрішній діалог Максима, який реагує емоційно на свої роздуми про людей та релігію. Він співчуває нещасним та відчайдушним людям, які, на його думку, намагаються рятувати та реформувати душі інших. Це свідчить про його специфічний погляд на людей та духовність.

«Може, тому, що нерви його за ряд останніх трагічних днів напружилися до краю... Він закусив губу й наставився очима на Йосипа й Марію з дитям і так сидів. [36, с. 13]»

Максим пережив трагічні події, які вплинули на його психіку та емоційний стан. Його нерви напружилися до межі, і він опинився в емоційно надто насиченому стані.

«Одному він сказав, що з нього всього вже досить, що він хоче вмерти на цій своїй землі та що з двох смертей він вибирає смерть “від братньої руки”. Хай прийдуть “свої хлопці” й розстріляють його... [36, с. 13]»

У цій частині Максим висловлює своє бажання померти на батьківщині, від братньої руки. Він відчуває, що життя більше не має для нього сенсу та повністю відмовляється від боротьби. Цей момент відображає глибокий психологічний стрес та втрату надії.

«Максим дивиться на фреску, слухає, як б'ється його серце, як б'ється думка, як несамовито кричать стрижі, ніби до того ягнятка озиваючись чи кличучи на твалт; чує, як п'ярко пахнуть липи, дивиться, як сліпучо мерехтять хрести, дивиться в зеніт, задержавши голову... [36, с. 14-15]»

Цей уривок розкриває Максима Колота як глибоко релігійного і духовного героя, який прагне розуміти природу та значення всього, що його оточує. Він є сильно вразливою і містичною особистістю, яка намагається знайти відповіді на важливі духовні питання. Ця сцена показує його прагнення до глибоких роздумів та пізнання.

«Повітря над містом бриніло від гудіння літаків, що час від часу налітали по одному й по два, а часом хвилями по кільканадцять. Іноді повітря стрясалося від наглих вибухів, але Максим, здавалось, їх не чув... [36, с. 15]»

У цьому описі автор передає звуковий пейзаж бойових дій, але Максим Колот виявляється в стані глибокої задуми. Це свідчить про його здатність концентруватися на внутрішньому світі та відчуженні від зовнішнього шуму і небезпеки, які навколо.

«Думав про матір, про прості її заповіді, про віру в людей, віру в добро, в щирість, у любов, у посвяту заради величнього й прекрасного. Думав про те, що під цими руїнами поховано щось, чого вже повернути не можна. Можна відбудувати цей храм, але не можна відбудувати те, що неоправно привалено цими руїнами, привалено уламками всього життя». [36, с. 16]»

З цього фрагмента розуміємо, що Максим має глибокий зв'язок зі своєю матір'ю та її життєвими цінностями. Він думає про віру в добро, щирість та любов, які були важливими для матері. Це свідчить про його внутрішні пошуки та прагнення відшукати сенс і роздуми про найглибші аспекти людської природи.

«... Максимова душа роздвоїлася. “Хтось десь усе поперекручував. Зовсім воно не так, як говорять усі й бабуся навіть”. Малий Максим мав уже свою таємницю й носив її в собі – таємницю про те, що людські голови замотеличила велика неправда. І головне – неправда в тому, що Бог захотів крові, захотів баранини ... [36, с. 19]»

У цьому уривку спостерігаємо процес внутрішнього росту та пошуку істини в душі Максима Колота. Він починає сумніватися у традиційних релігійних концепціях та стає активно досліджувати свої власні переконання і

вірування. Ця внутрішня боротьба та пошук можуть відобразити складність психологічного портрету героя, який переживає трансформацію своєї свідомості та віровчення.

«Зухвало-бунтівливі думки, що зародилися були ще з дитинства, раптом вибухли тепер. І від того серцю стало ще холодніше, а нудьга смертельна стала ще більш щемлячою. [36, с. 20]»

Ця фраза розкриває те, що Максим Колот несподівано зіштовхнувся зі своїми внутрішніми конфліктами та бунтівними думками, які виникли ще з дитинства. Це свідчить про його внутрішню боротьбу та можливу травму з минулого, яка впливає на його психологічний стан. Також у цій фразі висловлюється внутрішній стан Максима, який став ще більше заплутаним та важким. Його серце “холодніє”, що може вказувати на відчуття відчуженості та відчуженості, а “нудьга смертельна” стала ще більш настроюваною, що може свідчити про його емоційну напругу та внутрішній дискомфорт.

«Максим став насупроти нього й так стояв, заклавши руки в кишені свого обстрьопаного пальта. [36, с. 22]»

У цьому описі можна побачити, як Максим виявляється у фізичному просторі, ставши насупроти іншого персонажа. Його поза та жест з закладеними руками можуть вказувати на його замкнутість та оборонний стиль поведінки.

«Ні, цей герой – це звичайна собі, сіренька, в лахміття вдягнена, заштовхана, стероризована, така собі мізерна людина 20-го століття ... І от він протистоїть їм... Сірий, і буденний, і не героїчний на вигляд, немовби зацькована тваринка. Лише з гарячим, буремним серцем... З уперто зціпленими зубами... З очима, запаленими вогнем великої, нездійсненої мрії... [36, с. 28]»

У цьому описі виокремлюється зовнішнє положення Максима, яке його прирівнює до звичайних людей 20-го століття. Це свідчить про його “сірість” та “звичайність” в оформленні та зовнішності. Однак цей зовнішній вигляд не відображає його внутрішньої сутності та характеру. Тут автор розкриває внутрішню сутність Максима, відзначаючи його внутрішній героїзм та сили духу. Характеризується, що він протистоїть страхіттям і величезним небезпекам,

завдяки своїй вірі в велику нездійсненну мрію та запаленому вогню в очах. Це свідчить про його рішучість і внутрішню силу.

«... треба було мати залізні нерви або ж принаймні таку презирливу апатію до всього, як мав Максим, щоб не збожеволіти, дивлячись, як на тебе летить страхіття, тягнучи за собою жахливий звуковий хвіст. [36, с. 31]»

Максим відзначається своєю здатністю до збереження спокою та безперервного прагнення залишати спокійною обстановку навколо себе, навіть у надзвичайних ситуаціях. Це може вказувати на його резистентність до стресу та внутрішню стійкість.

«Чи молився Максим про чашу? Не знати. Мабуть, ні. Він лише просидів ніч на руїнах собору, прийшовши туди в темряві безлюдними, розбомбленими вулицями. Байдужий і холодний, до краю втомлений, без надій і без віри, він провів ніч сам на сам із своїми понурими думками. [36, с. 36]»

Цей фрагмент розкриває Максима як особистість, яка можливо не вірить у релігійні ритуали чи молитви, але знаходить рефлексивну та аскетичну зосередженість в спостереженні за руїнами собору. Він проводить ніч сам на сам зі своїми внутрішніми думками, що підсилює його заглибленість та роздуми.

«Біля дверей Максим на мить затримався, – згадав про нові калоші, – постояв, нишком скинув калоші, щоб дружина не бачила, й тихенько поставив у куточку за дверима. “Нехай... Вона проміняє їх... І матиме трохи борошна..”. [36, с. 41]»

У цій частині тексту бачимо Максима в ролі турботливого чоловіка, який піклується про свою дружину і подарував їй нові калоші. Він скидає їх нишком, щоб не робити з цього жесту спеціальної події, але його дії вказують на його чутливість та бажання зробити її життя кращим. Загальним враженням з цього уривку є образ Максима Колота як зваженого і дбайливого чоловіка, який турбується про дружину і відданий родині.

«Максим втягнув голову в плечі й нагло, до галюцінації чітко, відчув провал на потилиці... Але зціпив зуби й так само зціпив кулаки до хрусту, опановуючи нерви. Ним оволоділо шалене бажання, єдине й останнє, – вмерти гідно, мужньо,

спокійно. Втриматися на належному рівні – вмерти гідно, з презирством до цих гомункулусів, що чомусь називаються ... Вони от сподіваються, що він заскімлить і поповзе рачки... Авжеж!. [36, с. 45]”

У цьому уривку Максим Колот розкривається як персонаж зі складним психологічним станом, який переживає сильне інтелектуальне та емоційне навантаження. Він бореться з внутрішніми конфліктами та визначає свою власну моральну позицію в світі, де він відчуває себе чужим. Максим виявляє прагнення до гідності в обличчі смерті. Він прагне покінчити життя “мужньо” та “спокійно”, що вказує на його сильну волю стійкість та гордість.

«Але до Максимової душі те все не доходило, він того стільки бачив і витерпів у житті, що воно вже на нього не діяло. Знав, що його черга теж от прийде, але занадто до серця того не брав, лише стискав щелепи: аби лише не подолав його той “ізмор”, та безконечність, яка може й найсильніших увігнати в відчай та розпач. Аби лише швидше. Нового він не сподівався нічого ані почути, ані побачити [36, с. 69]”

Фрагмент вказує на те, що Максим Колот наділений значним досвідом і витримкою. Він бачив багато в житті і витерпів багато труднощів, що зробило його стійким до емоційного впливу подій навколо нього. Це свідчить про його психологічну міцність та витривалість. Уривок також розкриває внутрішній конфлікт Максима. Він відчуває, що “безконечність” може викликати відчай та розпач, оскільки Максим стикався з важкими ситуаціями та долав труднощі, які змусили його розмірковувати про природу життя та смерті, а також про його власну смерть.

«А Максим продовжував. Він говорив із гіркотою й клеконом у горлі – клеконом гніву й сарказму – про зраджених, експлуатованих, ошукуваних, тероризованих і мордованих в ім'я “вітчизни”, а потім – покинутих напризволяще, як непотріб... Про помсту над прозрілими людьми – і то помсту не тільки власними, але й чужими руками; надто ж про помсту руками свого недавнього “союзника”, що вдерся на землю “вітчизни”, де йому було вже

очищене місце для безкарного мордування беззахисних мільйонів... [36, с. 83]”

У цій фразі бачимо Максима Колота як героя, який відчуває сильні емоції, такі як гнів, розчарування та бажання захищати тих, хто потерпів від негідної поведінки влади. Герой говорить про помсту над прозрілими людьми та навіть зазначає, що ця помста може здійснюватися не тільки власними руками, але й чужими руками. Це вказує на його бажання відплатити тим, хто завдав страждань іншим. Його психологічний портрет відзначається невизначеністю між бажанням справедливості та бажанням помститися, що робить його складним та цікавим персонажем.

«Коли б не стільки людей тут, коли б не Костик ще, Максим би нагло заридав так, що ці стіни стряслися б. Заридав би від туги страшної, безмежної, від муки тієї, що їй немає ні імени, ні визначення, від холоду, що огортає душу, від безвихіддя, саме усвідомлення якого стрясає душу. Але Максим не заридав. Він лише прикусив губу до крові й зітхнув затяжно: “Навіщо?”. [36, с. 86]”

Уривок демонструє Максима Колота як героя, який переживає внутрішній конфлікт та психологічний дистрес. Він намагається зрозуміти свої почуття та емоції в умовах важкої ситуації. Уривок також описує почуття “безвихіддя” та “холоду душі”, які огортають Максима. Це вказує на його внутрішню дезорієнтацію та відчуття безперспективності в ситуації, яка його оточує. Це може бути наслідком психологічного стресу чи конфлікту.

«Але Максим ніколи не був слабодухом і навіть і в найтяжчі хвилини тюремних терпінь завжди відкидав саму думку про самогубство в тюрмі. Нібито чого квапитися полегшувати працю іншим – тим, що мають тебе вбивати? Зараз теж – думка про самогубство майнула й зникла. Максим прогнав її геть. [36, с. 89]”

Фрагмент вказує на те, що Максим Колот не був слабодухим і відкидав думку про самогубство навіть у найважчі моменти свого життя. Він вважав, що немає сенсу квапитися полегшувати працю тим, хто має його вбивати. Це свідчить про його внутрішню силу та волю до життя, навіть у найскладніших умовах.

«Досі йому тільки не хотілося вмирати. А тепер-от, як уже сили залишили його, як він уже напівпритомний опинився на грані між буттям і небуттям, йому раптом страшно захотілося жити. [36, с. 128]»

У цьому уривку Максим відчуває страшне бажання жити, коли він вже опинився на грані між буттям і небуттям. Це може вказувати на його внутрішню переповненість життям та бажанням боротися зі стражданням.

«... Власне, тіло його було вже майже по той бік болю й страждання, його вже майже не було, і, може, саме тому душа так нагло вирвалася із полону, заметушилась, випросталась на всю велич над страшним проваллям і відчайдушне поривалась угору, розгортаючи крила для лету. [36, с. 128]»

Фрагмент відображає Максима Колота як героя, який переживає глибокий внутрішній конфлікт та пошук сенсу в екстремальних обставинах. Він може намагатися знайти духовну свободу або виходити зі складних ситуацій через внутрішній розвиток та звільнення від обмежень.

«Тут Максим уже не йшов, а його несло потоком, що, стиснений рядами дворів, як берегами, “плив плавом”. Максим тільки котився в ньому, як колода на воді. Бо він протистояв потокові. [36, с. 151]»

У цій частині описується, як Максим переживає стан розслаблення та відчуження, коли його фізичне тіло несеться потоком подій, і він майже не контролює свій рух. Однак важливо відзначити, що Максим протистоїть цьому потоку, показуючи його внутрішню силу та вольовий характер.

«Його ноги вже ледве-ледве пересувалися від втоми. Сили його танули. Але він ішов. [36, с. 152]»

У цьому фрагменті фізична втома та виснаженість Максима під час подорожі. Він перебуває у фізичному напруженні, але не зупиняється. Це свідчить про його рішучість та внутрішню мотивацію продовжувати свій шлях незважаючи на фізичні труднощі.

«У Максима серце похолело, й він трохи не кинувся з усієї сили навікача від несподіванки. Але не кинувся. [36, с. 152]»

У цьому уривку описується, як Максим зіткнувся з несподіванкою, яка спричинила похолодання його серця та подразнила його реакцію. Однак, навіть за такої ситуації, він не втрачає контроль над собою та не тікає.

«Максим лежав у забутті, а свідомість його відзначала, що він, хоч і не міг зійти в землю сльозами, проте зіходив туди снагою, зіходив по краплині; снага та просочувалася з серця крізь мокру одежу в сніг і глибше, глибше в землю» [36, с. 155]»

У цій частині описується, як Максим переживає стан занурення в себе. Він відчуває, що його сила та воля просочується у глибини, але згодом ця сила стає слабшою.

«Тоді хтось у ньому збунтувався й почав помалу підводитись. Хтось страшний і чужий у нім і ніби й не чужий. Упертий, зціпивши зуби, він помалу підвівся на весь зріст і став перед його розпластаним долі тілом [36, с. 155]»

У цьому фрагменті можна спостерігати внутрішню боротьбу Максима з собою. Існує відчуття, ніби внутрішній голос чи “хтось” у ньому робить спробу пробудити його, підняти його з майже безсилового стану. Це свідчить про його внутрішню боротьбу та рішучість.

«Тоді він надлюдським напруженням волі вирвав, витяг ноги зі снігу (дерев'яні, чужі, зовсім-зовсім чужі ноги) і пішов. [36, с. 156-157]»

У цьому описується момент, коли Максим переборює внутрішню бар'єр і приймає рішення рухатися далі. Він долає важкість фізичного стану та відчуженості від власного тіла.

«Максим лежав, і його душу помалу огортав тупий відчай. Невже ж він не пройде до свого порога через захряслий убивцями й мародерами світ?! Та що там світ! Хоч би вибратися хоч із цього ось лісу! Невже ж він не вибереться з нього живий, із цього зачарованого кола?! Може ж, там далі просторіше... [36, с. 165]»

Максим переживає стан внутрішнього відчаю, коли він роздумує про свою подальшу долю в умовах катастрофічних подій. Цей стан внутрішнього відчаю може бути наслідком стресу та тривоги, яку він відчуває.

«То не штука йти отак, а штука йти ось так... То не штука вмерти, а от штука не вмерти, хоч би й під натиском усього пекла! Встояти проти нього! [36, с. 170]»

У цьому уривку Максим роздумує про природу героїзму та внутрішньої сили. Він відмовляється від ідеї, що смерть може бути ознакою героїзму, а навпаки, вважає, що справжній героїзм полягає в боротьбі та відсутності відступу навіть під натиском життєвих труднощів.

«...Закривавленими ногами, але йти!.. У гаряці, а таки йти! Йти! Наперекір усьому світові, такому злому й такому ворожому, йти! [36, с. 170]»

Максим об'єднує ідею героїзму з волевиявленням та непокірністю. Він підкреслює важливість не просто існувати, а йти вперед навіть у важкі моменти та незважаючи на ворожість навколишнього світу.

«Лише Максим не здавався. Він з олімпійським спокоєм бив і бив у кремінь крицею, висікаючи снопи іскор, і не втрачав надії ... [36, с. 175-176]»

У цьому уривку показано, що Максим продовжує боротьбу, незважаючи на важкість ситуації. Він має “олімпійський спокій”, який свідчить про його рішучість та рішучість. Важливою є його віра в успіх та надія на краще майбутнє.

«Ба, він абсолютно був певен, що вата рано чи пізно, а таки загориться. ... Він завзявся кресати доти, доки викреше, хоч би йому довелося кресати тут і до кінця свого життя. – Покиньте, – сказав лейтенант. – Це безнадійна справа. [36, с. 175-176]»

Максим вірить в свою мету та вміння досягти її. Це демонструє його оптимізм та впевненість в тому, що навіть в ускладнених умовах можна знайти шлях до успіху, якщо ретельно вибирати правильні рішення. Лейтенант висловлює думку про безнадійність справи, але Максим не втрачає віру та продовжує боротьбу. Його рішучість та відмова від покидання важкої задачі свідчать про його характер та стійкість.

«Максим через силу зринає з тієї волохатої пільми. Н-ні!! Не тепер і не тут! Він умре. Так, умре, але не тут. Не біля щурів. Не тут і не тепер. Вдома! Він умре вдома, переступивши поріг. Хоч на три сантиметри, але переступивши поріг... [36, с. 195]»

У цьому уривку видно, як Максим бореться з важкістю та втомою, рішучо відмовляючись від наміру померти в даних умовах. Його рішучість пережити та покращити свою ситуацію є важливою частиною його психологічного стану.

«Зціпивши зуби, Максим змушував себе стоїчно переносити біль. [36, с. 201]»

Максим проявляє вольову силу та стійкість у рішенні продовжувати свій шлях, навіть коли він відчуває біль. Це свідчить про його рішучість та боротьбу з фізичними труднощами.

«Максим надів опорки. Він мало не закричав від пекельного болю, але стримав себе... [36, с. 217]»

У цьому фрагменті Максим навіть під час сильного болю вказує на свою здатність стримувати свої емоції та боротися з ними. Його здатність контролювати себе є частиною його внутрішньої сили.

«Пружилася тіло, й пружилася душа. “Ну, що ж, – думав Максим. – Хай гримлять канонади, хай лютують віхоли, хай завивають смерчі й котиться самум”. А він усе-таки стоятиме, як дуб, на цій землі, і поки він з нею – одно, ніякий самум не зможе його подолати, не зможе його звалити, не зможе його змести. Бо все минає і все проходить, але продовжується життя, джерело якого – любов. І як і найгустіший дим не в силі заступити сонця, так і найчорніше зло не в силі подолати добро, що виходить з любо-ви. Невмирущим є все, що здібне любити. В любові тріюмфує над чорною тьмою світ – сонячний, прекрасний, божественний світ Завжди живе тріюмфує над мертвим. Над чорними кратерами бомбових вирв пробиваються ніжні пагініці трав і квіток. Над прірвою буйним цвітом зацвітає весна! [36, с. 225-226]»

Максим виявляє рішучість та стійкість у відповідь на тяжкі умови та випробування, які його оточують. Він порівнює себе з дубом, який не здатний

здійнятися або згинутися під напором будь-яких природних стихій. Це вказує на його внутрішню міць та рішучість. Максим виразно висловлює свою віру в силу любові як джерело життя та добра. Він вважає, що навіть найтемніша тьма не може подолати світло та добро, яке виходить з любові. Це свідчить про його оптимізм та віру в позитивну силу. Так, уривок відображає Максима Колота як героя, який, незважаючи на випробування і темряву довкола, вірить у любов як джерело сили та віру в перемогу добра. Це дозволяє читачеві глибше зрозуміти його психологічний портрет та філософське ставлення до життя.

Портрет Максима Колота підкреслює його різні риси, такі як емпатія, скептицизм, внутрішня сила та альтруїзм, роблячи його цікавою та складною постаттю. Він переживає глибокий психологічний розвиток та становлення до життя в умовах великих випробувань.

РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЧНІ ПОРТРЕТИ АНТИГЕРОЇВ У РОМАНАХ ПИСЬМЕННИКА

3.1. Майор Медвин (роман «Тигролови»)

У цьому розділі розглянемо психологічний портрет Медвин, його мотивації, поведінку та вплив на розвиток подій у романі. Медвин являє собою цікавий приклад антигероя, і розкриття його характеру допоможе нам краще зрозуміти тему психологічних аспектів у творчості Івана Багряного та додати нові відтінки в розуміння героїв його романів.

«Вартовий оскаженило б'є колбою в стіну вагона: – Адставіть песні!!! І гатить колбою рушниці щосили, пересипає грюкіт фантастичною лайкою: – Ад-стт-а-ві-і-іть!! [38, с. 4]»

У цьому фрагменті Медвин використовує фізичну силу та насильство, б'ючи колбою в стіну вагона та гатячи рушницею. Ця агресивність та насильство вказують на його жорстокий та брутальний характер. Він вимагає слухняності та покірності від інших, навіть виходячи за межі прийнятних методів впливу. Його вимоги до інших виголошуються з піднесеністю та фанатичністю, використовуючи декілька видів словесного підсилення (“Адставіть песні!!!”, “Ад-стт-а-ві-і-іть!!”). Це вказує на його вперту та рішучу поведінку, яка виявляється навіть в мові. Медвин не проявляє розуміння ситуації або обґрунтованих мотивів для своїх дій. Він просто насилує інших без чіткого плану або мети. Його безпринципність та безладна поведінка роблять його антигероем, який представляє загрозу іншим персонажам.

«І після кожної нової зупинки в начальника було все менше хапливості, а в його тоні все менше тривоги. Він уже запитував насмішкувато, а наостанку ще й додавав глузливо: “Маладеці!” [38, с. 5]»

Медвин спочатку запитує насторожено, що може свідчити про його бажання зрозуміти ситуацію та оточуючих. Проте з часом він виражає свою насмішку та глузливість. Ця зміна у тоні та ставленні свідчить про його складний

психологічний стан та може вказувати на його бажання влаштувати спір чи підколоти інших.

«Мов ужалений, начальник підскочив, вихопив пістоля і стрибнув до вагона, – порожньо. Вибіг перед велетенський людський натовп і зарепетував: – Ложись!!! – і закипів брудною, скаженою лайкою. [38, с. 6]»

З опису Медвина, який “мов ужалений”, можна відчутти його агресивну та нестабільну емоційність. Він реагує на ситуацію з гнівом та рішучістю, що може бути ознакою його нестійкого психічного стану. Лайка, використана Медвином, свідчить про його грубий та нецензурний спосіб спілкування, що може бути ознакою недостатнього самоконтролю та соціальної незграбності.

«– Диявол!.. Диявол!!! – кипів начальник етапу; беріг він – і не вберіг, пильнував, як ока, – і марно. І душила його скажена лютя. [38, с. 7]»

Медвин, здається, втратив контроль над своєю психологією, і його агресивність може бути наслідком внутрішніх конфліктів і зовнішніх труднощів. Його характер і поведінка роблять його антигероєм роману, відображаючи тему внутрішнього розпаду та душевних турбулентностей.

«Начальник, відчуваючи недобре, розмахував пістолем – квапив тих, що йшли до арешту за кару. [38, с. 8]»

Цей фрагмент вказує на те, що Медвин, у своїй ролі “начальника”, має владу та контроль над іншими. Він використовує пістолет як знаряддя влади, і це може вказувати на його загальний деспотичний стиль управління. Тут бачимо, що Медвин видає арешт за “кару”, що свідчить про його жорстокий та безжалісний характер. Він вживає репресивні заходи і покарання без обґрунтування, і це може вказувати на його авторитарні нахили та бажання зберегти контроль над оточуючими.

«Диявол! Чаклун!.. Сволоч!..». Майор рипів зубами. Може, від зайвого хмелю, а може, від нервового тремтіння, що йшло поза шкірою. [38, с. 24]»

У цьому фрагменті видно, що Медвин використовує образи та грубу лексику, щоб висловити свою агресію та негативні емоції. Його тремтіння може свідчити про внутрішній конфлікт та стрес.

То знайоме йому, відколи він попсував собі нерви на тій роботі... Наливав коньяк тремтячою рукою і жлоктав. А асоціації напирали, як вода крізь прорвану греблю. .... Він пригадує ті задушливі безсонні ночі, що тільки йому одному відомі. І маячіння в них. [38, с. 24-25]»

У цій частині виявляється, що Медвин переживав складні та трагічні події у своєму минулому, які залишили на ньому негативний слід. Його згадки про безсонні ночі та маячіння можуть вказувати на його психічний дисбаланс та психологічну травму.

«Це в нього, що мав нерви, як мотузки, – і маячіння Він боявся, нарешті, сам спати – і одружився. А одружившись, утікав геть на люди, боявся ночувати вдома [38, с. 25]»

Цей фрагмент розкриває Медвина як особу із серйозними психологічними проблемами, такими як нервові розлади та маячіння. Його боязнь самотності і ночівлі вдома може свідчити про його внутрішній дискомфорт і нестабільний емоційний стан. Одруження та зусилля уникнути самотності можуть бути спробою заспокоїти його нерви та тривогу.

«Медвин – це ж прізвище його колишнього ката. Так, це було прізвище слідчого, а потім начальника відділу одного управління НКВД. О, це прізвище потрясло ним до останнього м'язка. Одно лише прізвище. [38, с. 149]»

Цей факт підкреслює антигеройську природу Медвина. Його прізвище, яке пов'язане з катуванням та жорстокістю для інших людей, вказує на його безжалісний характер та зв'язок з репресивними режимами.

«А Медвин – бравий герой і грізний суддя та володар душ людей і плюгавий злодюжка, порушник закону нетрів, – стояв і тіпався Так, тіпався. Губа йому тіпалась, а очі... очі гидкого, сопливого боягуза. Три шпали на ковнірі – як мазки крові [38, с. 160]»

Цей фрагмент подає Медвина як суперечливого персонажа з дуальним характером. Він може виглядати як бравий герой, суддя, володар душ, але водночас він описується як гидкий боягуз з сопливими очима.

«Це великий собака. Але Бог є на небі! Є! Цей пес відбивав мені печінки, ламав кості, розчавлював мою молодість і намагався подряпати серце, якби дістав. Так довгих-довгих два роки він мене мучив. А потім спровадив до божевільні. І все за те, що я любив свою батьківщину. [38, с. 161]»

Многогрішний використовує сильний образ, називаючи майора “великим собакою”. Це образно показує, наскільки він вважає Медвина злочинним та жорстоким. Многогрішний описує страшний вплив Медвина на нього. Ці слова розкривають фізичні та психологічні травми, які Многогрішний пережив через Медвина. Він порівнює майора зі скупченням жорстокості та злочинності, яке вражає його фізичне та емоційне благополуччя. Усе це підсилює образ Медвина як антигероя, який виконує жорстокі та безжалісні дії, що негативно впливають на інших персонажів роману.

«...Потім сипалися страшні погрози і прокляття на адресу “ворогів народу усіх мастей” та їхніх приспівників і симпатиків, а особливо металося громи викорінювати всіх підряд жорстоко, немилосердно, повсякчас, і на віки вічні. [38, с. 171]»

Медвина зображено як репресивного та жорстокого антигероя. Він не тільки знаходиться на службі у репресивних органах, але й агресивно та немилосердно долає “ворогів народу”, і його ціллю є повне їх викорінення на віки вічні. Так, Медвин відзначається не лише авторитарним стилем управління, але також крайньою жорстокістю та репресіями у своїй роботі, що робить його антигероєм, який протистоїть цінностям і ідеалам гуманності та справедливості.

Взагалі, Медвин представляє собою антигероя роману, який виступає проти гуманних цінностей і забезпечує психологічну напругу в оповіданні. Його характер є складним та контрастним, і він глибоко впливає на інших персонажів та хід подій у романі.

3.2. Слідчий Донець (роман «Сад Гетсиманський»)

У цьому підрозділі розглянемо психологічний портрет антигероя роману Івана Багряного “Сад Гетсиманський” – слідчого Донця, який привертає увагу своєю негативною роллю та складним характером, він є цікавим об’єктом для аналізу і вивчення його психологічного портрету, допоможе краще зрозуміти тему антигерої у творчості Івана Багряного, а також розкрити природу негативних аспектів в характері літературних героїв автора.

«Не розраховуйте ні на яке милосердя, бо людина є пирик. [37, с. 115]»

Цей вираз свідчить про цинічний світогляд Донця. Він вважає, що усі люди, включаючи себе, є морально недосконалими та в них відсутні якісні людські якості, такі як милосердя. Він вірить у безжалісність та жорстокість людей, і це ставить його у розріз із загальними гуманістичними цінностями.

«–Ну, давай, брат, знайомитись. Мене звать Донець. Гарне прізвище?. Козацьке, брат. Ти от інженер, а нічорта не знаєш; от, приміром, не знаєш, що всі прізвища на “ко” – то все шантрапа і смерди, смердячого походження, а котрі не на “ко” – як, от моє, то це все козацького славного роду. Хоча ти теж – Чумак, ну, от і добре, значить, ми обидва козацького роду. Бачиш, нам і бог велів дружити, жити в мирі й згоді. Чи не так? Слідчий говорив доброю й інтелігентною українською мовою, лише підкреслено грубо. [37, с. 209]»

Цей уривок дозволяє розглянути Донця як антигероя, характер якого відзначається впливом на інших, агресивністю та самонав'язуванням. Психологічний портрет Донця створює образ особи, яка не вагається використовувати агресію та контроль для досягнення своїх цілей.

«...цей Донець таки, мабуть, справді козацького, та ще й доброго роду. Расовий. Щось у ньому було від якогось репінського персонажа з картини “Запорожці пишуть листа..”. ... Він мав приємний голос, а інтонація його мови милувала вухо. [37, с. 209]»

Опис Донця починається з наголосу на його козацькому корінні та “расових” рисах. Це вказує на його культурне спадкове обрання та можливість

спадкування певних цінностей і рис характеру, пов'язаних з козацтвом. Зазначено, що Донець мав приємний голос та милував інтонацією мови. Це може бути контрастом до його антигеройської ролі в романі і може підкреслювати його здатність приховувати справжній характер за приємною зовнішністю.

«Він говорив про те, що вони ж обидва робітничого походження і мусять мати спільну мову й спільні інтереси, що він – Андрій – даремно дає себе роздушити ... І все навертає до однієї точки – до взаємної довіри, до дружніх стосунків [37, с. 209]»

Донець намагається створити враження спільності із головним героєм, Андрієм. Він зазначає їхнє спільне робітниче походження і підкреслює необхідність мати спільну мову та інтереси. Ця стратегія може бути використана з метою наближення до Андрія, виглядати більш дружньо та довірливо. Уривок розкриває Донця як персонажа, який може використовувати психологічні стратегії та мовні прийоми для досягнення своїх цілей. Він намагається створити позитивне сприйняття себе у очах Андрія, хоча справжні його наміри та підстави для цього можуть бути під сумнівом.

«... посміхнувся іронічно й заговорив по-російськи. І вже далі говорив тільки по-російськи, так, ніби він української мови й не знав взагалі ... І вже з інтонації відчувалося, що ця людина говорить від імені диявольської системи, вважаючи себе вірним і авторитетним її стовпом ... І говорив уже не на “ти”, а на “ви”, надаючи тим своїй мові сухого, офіційного тону. [37, с. 210]»

Важливим аспектом є зміна мови та інтонації Донця. Він переходить з української на російську мову та інтонацію, намагаючись приховати свої коріння та відіграти роль вірного слуги системи. Ця зміна свідчить про його психологічну комплексність та залежність від диявольської системи. Підкреслений офіційний тон та вживання форми “ви” вказують на внутрішню важливість та авторитетність, яку Донець намагається втілити в своїй ролі. Це свідчить про його бажання відчувати себе важливим та впливовим у контексті системи, яку він представляє.

«– Революціонера з себе корчиш... Наївний, смішний і жалюгідний романтик. Ти смішний романтик. А я реаліст. Чув? [37, с. 210]»

Донець висміює головного героя, називаючи його “революціонером” і “смішним романтиком”. Його іронічна критика показує його зневажливе ставлення до ідеалізму та романтизму, які характеризують головного героя. Він висловлює впевненість у своєму реалізмі та реалістичному підході до життя.

«Ти так легко не вискочиш від мене не те що на волю, а навіть в смерть. Я тебе розмотаю, як повісмо ниток, якщо ти не здаєшся. “Коли ворог не здається, його знищують”, зятям! Подумай! приготуйся до “або-або”. Цебто, або ти здаєшся і ми справу поладимо похорошому, подружньому. Або – я тобі докажу, що я козацького роду [37, с. 211]»

Донець намагається впливати на головного героя шляхом застосування загроз та шантажу. Він заявляє, що може знищити його, якщо той не підкориться його вимогам. Це вказує на домінуючу роль Донця у відносинах з головним героєм та його намагання утискувати останнього.

«Щось в тому Донцеві було для Андрія загадкове. Всі його крики й страхання, його не переконували. Гоштаплер? Ні. Тріпач? Ні. Кат? Рафінований кат?. Можливо. Але, мабуть, ні. Найдивнішою була його посмішка. [37, с. 212]»

Донець є загадковою постаттю, яка викликає непевність та плутанину в уявленні головного героя Андрія. Він не може точно визначити, ким саме є Донець та які є його істинні мотиви та характер. Особливу увагу привертає посмішка Донця, яку Андрій вважає дивною. Це може вказувати на його непередбачуваність та надзвичайну природу, яка ускладнює аналіз його характеру та мотивації. Уривок розкриває Донця як складну та загадкову постать, чію поведінку та мотиви нелегко розгадати. Ця невизначеність і загадковість вносять психологічне напруження в розкриття характеру Донця і роблять його цікавим антигероєм у романі.

«Скидається на те, що це слідчий окремої школи. Може, хитрий з біса і методист. А який по-чортячому певний себе. Він хоче вирівняти сили, не маючи морального задоволення додавлювати вже роздавлену жертву. ... він хоче не

просто задавити свою жертву, він хоче роздушити саме “я”, розтягуючи муки до безкінечності, до остаточного заломлення. Це йому потрібне. Оце, мабуть, і вся суть. [37, с. 212]”

Фрагмент починається зі зазначення того, що Донець є слідчим окремої школи, що вказує на його особливу професійну підготовку. Опис його як “хитрого з біса” та “методиста” свідчить про вміння використовувати хитрощі та спеціальні методи в своїй роботі. Уривок вказує на садистські тенденції Донця. Він відчуває задоволення від того, що додає свою жертву та роздушує “я” жертви, намагаючись завдати максимальної фізичної та психологічної муки. Це вказує на його садистську природу та негативні моральні риси. Уривок відображає Донця як антигероя зі складним характером, який відзначається психологічною садистською нахиленістю та методичністю у досягненні своїх цілей. Його природа свідчить про відсутність моральних обмежень у відношенні до інших та негативний вплив на оточуючих персонажів.

«Був він уже не в цивільному, а в уніформі майора НКВД, яка йому була до лиця, – був грізний, суворий і... могутній. Так, могутній і гарний, вражий син... [37, с. 273]”

У цьому уривку описується Донець у моменті, коли він з'являється у формі майора НКВД. Він вражає своєю грізною та суворою зовнішністю, що надає йому могутності. Ця зовнішність викликає певне психологічне враження на оточуючих, включаючи Андрія.

«За стіл зайшов Донець і, хитро мружачись, сів і наставився на Андрія. [37, с. 275]”

Ця цитата підкреслює хитрість Донця, коли він сідає за стіл і “наставився на Андрія”. Це свідчить про його загрозовий та хитрий характер. Він вміє використовувати психологічний тиск та загрози для досягнення своїх цілей.

«Донець справді тішився, либонь, милуючись приємною перспективою побавитися з людиною, яка м а є щ о в т р а ч а т и, як кіт з мишкою. Був він, як і в останню зустріч, в добре допасованій уніформі, обчіпляний блискучими ременями, могутній і гарний на вигляд. І, як і в перші рази, від Донця віяло силою

чорноземною, степовою, запорозькою, – “справді козацького кореня чортів син!
Тільки не туди завернув. [37, с. 307]”

Фраза також вказує на садистські нахили Донця. Він тішиться прийдешньою можливістю “побавитися з людиною, яка має що втратити, як кіт з мишкою”. Це вказує на його насолоду викликати страждання інших та владу над ними.

«– Ех, ви, – посміхнувся презирливо Донець. – Героя з себе строїте. Революціонера... Наївний, і смішний, і жалюгідний романтик!.. Ну, стройте, стройте... Бавтесь витівками... Але голос у вас все-таки тремтить! [37, с. 308]”

Донець використовує іронію, коли звертається до інших як до “романтиків” і “жалюгідних романтиків”. Він вбачає у них наївний ідеалізм та надію на героїчні подвиги. Це відображає його саркастичне ставлення до ідеалізму та розуміння реалій життя.

«Він явно грав на нервах і робив відповідну моральну приправку своїй жертві, знаючи, що її зір і нерви прип'яті до цієї течки. Йому треба, щоб нерви нап'ялись, щоб серце божевільне стискалося, щоб відчай невідомості стрясав тією жертвою. О, він це добре знав! ... [37, с. 308-309]”

Уривок описує, як Донець активно використовує “гру на нервах” та завдавальні дії, щоб створити моральний тиск на свою жертву. Він використовує знання про її слабкі сторони та нервову напругу для того, щоб створити ще більший душевний дискомфорт. Це свідчить про його психологічну жорстокість та бажання контролювати інших через моральний тиск.

«А Донець кричав, викотивши свої і так енергійні очі. Він вимагав підписання протоколу “по-хорошому” і вимагав додаткових зізнань, “щиросердних зізнань”. Гарантував йому, що він протокола підпише і зізнання дасть неодмінно. Лише не однаково буде, чи ті зізнання будуть дані по-хорошому, а чи його змусять. Виставляв доводи, наскільки йому вигідніше підписати протокол і дати зізнання добровільно. Та все погрожував. [37, с. 311]”

Донець вимагає підписання протоколу “по-хорошому” і додаткових зізнань, погрожуючи, що інакше він вимушить жертву. Він використовує погрози

та обіцянки вигоди, щоб отримати бажані результати. Його методи вимагають підкорення та покору від жертви. Його прагнення до контролю та підкорення свідчать про його потребу влади та контролю над іншими.

«Все це було примітивно і страшенно банально, й Андрій починав розчаровуватися в Донцеві, в цьому “геніальному слідчому”, як він його був уявив. Велич і таємничість цього блискучого діяча інквізиції буденніла. Те саме, все те саме, плескато й збито, нудно, противно. [37, с. 311]»

Фрагмент також вказує на розчарування головного героя в Донці як в образі “геніального слідчого”. Андрій сприймає методи Донця як примітивні та банальні, що руйнує велич та таємничість його образу.

«Накричавшись, Донець перейшов до іронії. Але спершу він заговк, закурив, посопів як роздрочений бугай, а тоді вп'явся в Андрія примруженими очима і почав без слів про себе з презирливою іронією мгикати,... Сміх глузливий, наснажений презирством і зневагою, був написаний на тім обличчі й на скривлених устах... [37, с. 311-312]»

Уривок починається з опису того, як Донець, накричавшись, переходить до іронії. Його сміх глузливий, і він висловлює його з презирством та зневагою. Це свідчить про його відчуття вищостояння та погорджування іншими персонажами.

«А я, брат, реаліст. Я маю більшу ідею, ніж ти (при цих словах Донець аж подався наперед) – я маю більшу ідею!.. Зрозумів? І тому моя, і взагалі наша, буде горою... Горою!.. [37, с. 312]»

Донець виступає зі заявою про свої амбіції та величезну ідею. Він намагається вказати, що в його відомстві є більша ідея, ніж у Андрія. Це вказує на його бажання відзначитися та відзначити важливість своєї ролі.

З цього фрагмента видно, що Донець уважно спостерігає за Андрієм, намагаючися проникнути в його психологію та зрозуміти його наміри. Його увага до дрібниць та зусилля ретельно проникнути в обличчя Андрія свідчать про його аналітичні здібності та бажання контролювати ситуацію. Його нав'язливий

погляд та прагнення проникнути внутрішній світ іншої особи можуть свідчити про підозрілу та агресивну натуру.

«Говорячи, Донець весь час пильно, занадто пильно, дивився Андрієві в обличчя, здається, намагався не пропустити жодного поруху м'язка, намагався проглянути його наскрізь. [37, с. 312]»

Уривок починається з опису, як Донець уважно, навіть пильно, спостерігає за Андрієм і дивиться його в обличчя. Ця пильність та аналітичний підхід до жертви свідчать про його прагнення ретельно вивчати та розуміти інших, що може бути пов'язане з його професійною роботою чи садистськими нахилами.

«Той тон ліз в саму душу. Ні, якщо він актор, то геніальний, чорт! А Донець, кривлячись з несамовитою відразою й огидою: – Ха!.. Єрої!.. Життя погане... А погане!.. От вас там сидить по камерах сотнями людей, а (тут Донець подався наперед, викотив очі й замерехкотів ними) [37, с. 312]»

Фраза також вказує на акторські здібності Донця. Він вміло виграє роль з відразою та огидою, і ця акторська здатність дозволяє йому впливати на інших та створювати ситуацію, яка відповідає його метам.

«Тим часом Донець, відкинувшись на спинку крісла, презирливо цідив: – Ви не знаєте й ніколи не знатимете, що таке ідея й що таке героїзм. Дрібні міщучькі ворони, що так літають просто... Герої... Вас треба переробляти, весь той мотлох, що зветься “людьми” і через яких світ к чортовій матері запаскудився, переробляти!.. І мучити!.. Ха-ха-ха!.. Доки ви не навчитесь дечому... І я от тебе буду мучити... (Донець враз подався наперед і карбував злісно, глузливо, двозначно, провокаційно. – Я буду тебе мучити, доки ти не почнеш з божевільного відчаю – бодай з відчаю, як не з героїзму – нарешті підпилювати грати!! Зрозумів? [37, с. 313]»

Донець висловлює своє презирство до інших та свою віру в ідею перевиховання “міщучьких ворон”, тобто суспільства. Він намагається показати свою перевагу та підкреслити своє бажання підкорити інших, навіть за допомогою муки та психологічного тиску.

«Часами Андрієві здавалося, що він його мучить справді за те, що вважає за підлого міщуха, зятяту нікчемність, за безмежного боягуза, не здібного на якусь акцію, а не для того, щоб підписувати протокол. Але дедалі все більше переконувався, що Донець – звичайний садист і провокатор, а те “щось нерозшифроване” – це метода. І що з тією самою проклятою методою Донець робив з нього ганчірку, все більше підпорядковуючи своїй волі. Так, завдяки їй, тій проклятій методі, Андрій з жахом відчуває, що ще трохи й те, чого не могли і ніколи не зможуть досягти Сергєєви й Великіни, Донець досягне дуже легко. [37, с. 314]»

Уривок починається з внутрішнього конфлікту головного героя, Андрія, стосовно Донця. Андрій відчуває певну амбівалентність у відношенні до Донця. Спочатку він починає вважати Донця за садиста і провокатора, але потім виявляє, що Донець володіє ефективною “методою”, якою може легко досягти своїх цілей. Ця амбівалентність свідчить про складність в розумінні Донця як персонажа.

«Він мусить його позбавитись. А так само мусить розшифрувати цього варвара, що так пишається своїм “козацьким родом”. [37, с. 314]»

Фраза починається з зазначення того, що Донець мусить позбавитися від когось чи чогось. Це свідчить про його прагнення до контролю та влади над іншими. Він також виражає бажання розшифрувати жертву, що свідчить про його прагнення розкрити та зрозуміти інших.

«Після ознайомлення вчитель розповів Андрієві, хто такий Донець, звідки він, яке його минуле. З характеристики земляка виходило, що Донець насамперед “досить-таки темна особа” щодо свого нутра, але “спритний кар'єрист”. Це – на вчителеву думку. [37, с. 314]»

Фрагмент починається із зазначення того, що Донець мусить позбавитися від когось чи чогось. Це свідчить про його прагнення до контролю та влади над іншими. Він також виражає бажання розшифрувати жертву, що свідчить про його прагнення розкрити та зрозуміти інших.

«Може, Донець був не вартий стількох дум, може, він звичайний служака [37, с. 323]»

Донець оцінюється як “досить-таки темна особа” зі спритністю кар’єриста. Це вказує на його нечесність та готовність до утилітарних дій, які допоможуть йому досягти своїх цілей.

У цих уривках відображається психологічний портрет Донця як антигероя, який відрізняється негативними моральними якостями, нечесністю та готовністю використовувати інших для досягнення своїх цілей. Його характер втілює в собі моральний аморалізм та безжальність у стосунках з іншими персонажами. Цей психологічний портрет Донця додає глибини та складності його характеру та внесок у розкриття теми моральних розмежувань у романі.

3.3. Соломон (роман «Людина біжить над прірвою»)

У цьому підрозділі зосередимо увагу на Соломоні з твору “Людина біжить над прірвою”. Він створює негативний контраст до головного героя та інших персонажів, і розкривається як складна особистість з власними мотиваціями та психологічними аспектами. Цей розділ приділяє особливу увагу аналізу психологічного портрету Соломона, розкриваючи його внутрішні конфлікти, поведінку та взаємодію з іншими персонажами. Аналіз допоможе нам краще розуміти природу негативних аспектів характеру у творчості Івана Багряного, а також вивчати вплив антигероїв на розвиток сюжету та інших персонажів.

«Усі були тут близькі й рідні, лише Соломон – чужий. Він не належав до роду. Але він був Максимів приятель, а колись ще й був його вчителем. Великий “мудрець” і недавній “стовп суспільства”, він у великому сум’ятті знайшов сьогодні Максима й учепився за нього, як за порятунок, щоб за його спокоєм захистити свою душу, чим немало здивував Максима [36, с. 4]»

Соломон відзначається відсутністю глибоких зв’язків із іншими персонажами, навіть коли вони вважають його своїм приятелем чи вчителем. Він не адаптується до загальних цінностей та норм, що робить його “чужим” серед цих людей. Це може свідчити про його відокремленість від суспільства та можливий конфлікт з ними через його незвичайну поведінку чи переконання. У

цьому уривку важко визначити чи позитивні, чи негативні аспекти характеру Соломона, але він явно представляє собою складну особистість, збалансовану між різними рисами та якостями.

«Лишився сам Соломон. Він, мабуть, і бажав цього. Він завжди намагався сидіти на Олімпі, самотньо, і тепер теж сидів один серед багатьох і понуро пив, як верблюд, поки рід плив собі пісним морем. [36, с. 9]»

Фраза вказує, що Соломон “мабуть, і бажав цього” – сидіти самотньо на Олімпі. Це вказує на його бажання відокремитися від інших і, можливо, бажання відчутти себе особливим або владним над іншими.

«– А ми? А де ж н а ш Єгипет, Максє?! Га?.. – запитав він з несподіваним притиском, досить трагічно і по хвилі меланхолійно сам собі відповів: – Нема... Нема такого Єгипту, куди б можна втекти нам... Та й від кого? Від себе? Га? А чи... Ні, брате! Від Божої... чуєш?.. від Божої карі не втічеш! Так-так! Від Божої карі!.. [36, с. 10]»

У цій частині Соломон виражає свою внутрішню розчарованість світом та песимізм.

«Максим здригнув. В устах Соломона щойно сказана фраза про “Божу кару” звучала страшно, як брудне, дивовижне блюзнірство, вдаряючи сопухом цинізму й фальші в ніс. “Верх, верх забріханости й мерзоти! – подумав приголомшений Максим [36, с. 10]»

У цьому контексті фраза про “Божу кару” відображає внутрішню негативну та цинічну настанову Соломона. Його слова викликали в Максима відчуття образливості та фальшу. Це свідчить про зневажливий та цинічний характер Соломона.

«Я бився, як тля в зачарованому світляному колі. І нарешті я його прорвав і вирвався... Я був атеїстом... Ти знаєш... Так, я був атеїстом! А тепер, над цією руїною, ні, над руїною всього-всього, я приходжу до віри Бога – В єдиного Бога!.. Бо немає більше нічого в світі... Холодно й пусто... І тільки Бог – одвічне прибіжище душ людських – це та соломину, за яку я хочу вхопитися, зависаючи

над прірвою... Прірва ж!! І нема за що вхотитися! І от ідея Бога, вічна ідея... [36, с. 10-11]”

У цьому фрагменті Соломон розкриває свою внутрішню боротьбу та перетворення у своєму світогляді. Його пошук істини приводить до радикальних змін у світогляді, і він переходить від атеїзму до віри в Бога. Водночас, його мова про “прірву” та “руїну всього-всього” відображає його внутрішні турбуленції та психологічний стан, який змушує його шукати відповіді в релігії.

«Максим слухав, пильно дивився Соломонові в обличчя й мовчав. Зцітив зуби й мовчав. Відчував, що професором володіє не ідея Бога, а звичайний, підлий, тваринячий страх, рабський страх. І це той страх говорить. [36, с. 11]”

Ця частина вказує, що Соломон виявився не більше, як рабом свого власного страху. Його претензії на високі ідеали і інтелектуальність розкриваються як обгрунтовані суперечливості та гіпокрізія, оскільки Максим відчуває, що під цими словами ховається простий страх.

«Але в Соломонових устах, в устах недавнього “культпропа облпарткому” й знаменитого атеїста-демагога, ці самі слова звучали страшно. [36, с. 11]”

У цьому уривку важкою критикою характеризується внутрішній стан Соломона. Його різка зміна світогляду та поглядів може викликати здивування і занепокоєння, оскільки він колись був відомим атеїстом-демагогом. Ця зміна підкреслює його психологічну нестабільність та перехід від атеїзму до нового світогляду.

«І тільки тепер-от Максим відчув невідповідність клички, яку професор так гордо носив... Учні, відповідно до його авторитету й предмету, який він читав, прозвали його Соломоном. І це прізвисько, як титул, лишилось при ньому на все життя. [36, с. 11]”

Цей фрагмент розкриває історію прізвиська “Соломон”, яке він отримав ще в шкільні роки, коли він був авторитетом і мав репутацію глибокого мислителя. Проте, тепер, після революції та зміни переконань, це прізвисько втратило свою попередню сутність і стало своєрідним протиріччям.

«Соломон говорив. Говорив якось дивно. “По-карамазовському”, – подумав Максим, слухаючи його “істошне” маячіння, сповідь. “Це ж і є винирнення на поверхню справжньої твоєї достославної расейської душі, голубе, – в ганчір’ї тієї “нової” системи, яку ти сам створив і сам же й зруйнував”, – сумно думав Максим [36, с. 11-12]»

Цей коментар підкреслює незвичайність історії, яку розповідає Соломон, і вказує на його нестабільний психологічний стан.

«Соломон прийшов, мов із хреста знятий, зовсім розгублений і зовсім тверезий. В нього все тіпалось – плечі, коліна й щелепи. А очі... Власне, по очах і було видно все сум'яття, весь справжній хаос його душі. [36, с. 22]»

У цьому уривку описується зовнішній стан Соломона, який виглядає як людина, яка пройшла через важкі переживання. Його тіло тремтить, а очі відображають хаос його душі. Такий стан свідчить про тяжкі психологічні переживання та можливий психічний дисбаланс у Соломона.

«Соломон уже крутив другу цигарку, хоч перша лежала збоку на камені й диміла, забута. Якийсь чудний і недоречний, незвичайний був він [36, с. 23]»

Описана сцена з палінням цигарки може вказувати на стрес та нервозність Соломона. Його дії стають “недоречними” та “незвичайними”, що може бути результатом його психологічних турбулентностей.

«Соломон знову стрепенувся весь. Захвилювався. Аж пальцями хруснув. А тоді враз заговорив гаряче, захилинаючись і зриваючись із тону, Максим його рішуче не впізнавав. [36, с. 23]»

У цьому фрагменті зображена раптова зміна поведінки Соломона, коли він заговорює “гаряче” і захилинається. Така раптова зміна може вказувати на його психологічну нестабільність та можливі внутрішні конфлікти. Його неспокійна поведінка змінює його звичний стан, і Максим не впізнає в ньому звичайного Соломона.

«А я вже ось місяці не сплю, втратив сон і спокій... Ви бачили – я заливався горілкою, як швець... Це все тому... Але це не допомагало. А надто останні дні. А надто останні години!... [36, с. 23]»

У цій частині Соломон розповідає про свою нездатність заснути та психологічну напругу, яку він відчуває. Відсутність сну може бути ознакою стресу та психологічного нервового стану. Його алкогольне перевантаження може бути спробою впоратися з цими проблемами.

«Рухатися здібне тільки щось реально-вагоме. ... У цьому русі реально-вагомим піщинок відпадає геть усе нереальне – ідеї, мораль, етика, любов, дружба, гордість, героїзм... Ха! Людина цього ніколи не мала. Це вона сама вигадала, прикрашуючи свою гидку, нікчемну суть... [36, с. 25]»

У цьому уривку Соломон висловлює свою віру в реальне та матеріальне і сумнівається в існуванні абстрактних понять, таких як ідеї, мораль, етика, любов та гордість. Він відкидає ці ідеали як фікцію та прикрашення для людської гидкої сутності. Його сумніви уневажають абстрактні концепції і можуть відображати його цинічний та реалістичний світогляд.

«“Чи блазня вдає, а чи справді Соломон уже готовий, дійшов до ручки?”. [36, с. 25]»

У цій фразі вираз “чи блазня вдає” вказує на можливу гіпокритичну поведінку Соломона. Інші персонажі сумніватися в його відвертості та чесності. Така поведінка може свідчити про психологічний дисонанс або невідповідність між зовнішнім і внутрішнім станом Соломона.

«Світ озвірів не тому, що він озвірів, а тому, що він такий за своєю природою... [36, с. 25]»

Соломон висловлює свою філософію щодо природи людини та сучасного суспільства. Він переконаний, що світ став “озвірілим” не через зовнішні фактори, а через внутрішню природу людей. Це вказує на його цинічний погляд на світ і може віддзеркалювати його психологічний стан.

«Я... я, власне, хочу бути послідовним і доказати людську підлість, а не героїзм. Я боюся смерті.. [36, с. 25]»

У цьому уривку Соломон розкриває свої мотиви та страх перед смертю. Він вважає, що його місія полягає в тому, щоб показати людську недосконалість і підлість, а не в прояві героїзму. Це може бути результатом його психологічного стану та негативного ставлення до світу.

«В тім то й суть, що підла людська природа ніколи не була послідовною. Хочу жити!.. – Голос Соломонів хрипів і затинався. [36, с. 25]»

У цьому фрагменті відбивається внутрішній конфлікт Соломона. Він виражає бажання жити, але його хриплий голос і затинання свідчать про страждання та неспокій в його душі. Цей момент підкреслює його психологічну напруженість та внутрішній бій, і може бути ключем до розуміння його характеру.

«Він був тут, явно рятуючись від “общего числа”. І на підтвердження цього зітхнув глибоко й тремтливо.. [36, с. 55]»

Цей відрізок підкреслює психологічний стан Соломона, який, вступаючи в співпрацю зі слідчим Кутузовим, обрав шлях співпраці з режимом та обвинуваченням без численних інших, які були запідозрені. Його зітхання може вказувати на внутрішній конфлікт і відчуття вини або сорому.

«Бо ти є гомункулус, нікчемний гомункулус, Соломоне, докторе бездушної філософії! Та якби я був послідовником твоєї філософії немочі, пророком твоєї хробачиної моралі й релігії, отаким-от філософуючим хробаком, як ти, – я був би послідовним і не триндикав би, як ти, на філософській балабайці, а вмер би, з радістю перетворюючись у мразь. Щоб бути послідовним! Чого ж ти не вмираєш? [36, с. 171]»

Ця цитата відображає Максимову оцінку Соломона. Він називає Соломона “гомункулусом” та “доктором бездушної філософії”, що свідчить про своє негодування та невдоволення його вибором стати співником режиму. Максим виражає свою негоду щодо моральних принципів і філософії, які обрав Соломон. Максим виражає свою розчарованість та роздратування стосовно моральних засад Соломона. Він критикує Соломона за його філософію та обвинувачує його в непослідовності та гіпокризії.

«Це все дурниця. Людина – жалюгідне створіння, і їй нема чого гордитися собою. [36, с. 221]»

У цьому уривку Соломон виражає свій цинічний погляд на людей і їхню гордість за своє походження. Він підкреслює, що немає підстав для гордості та нічого особливого в тому, що твій батько був каменярь або тесля. Цей вислів відображає його песимістичний світогляд та зневажливе ставлення до гордості людей за їхнє походження.

«“Соломон” був філософ, через те він у всеозброєнні цитат та “логіки мислення” насідав на Максима... [36, с. 222]»

У цій частині видно, як Соломон намагався атакувати Максима своїми філософськими аргументами і підштовхував його до роздумів. Його наполегливість і логічний підхід вказують на його філософську природу та бажання вплинути на Максима своїми поглядами.

«Прийшовши на руїни, Соломон хотів зірвати себе гранатою – тією, що її знайшов і подав йому тоді на зустрічі Максим... Нічого по собі не лишив, тільки хемічним олівцем написав на камені: “М А К С Е! Я ПЕРЕМІГ”, а трохи далі дописав “себе”. Він бачив саме безглуздя в усьому, а тим часом у його власному фіналі – доказ перемоги вищого глузду над безглуздям людей” [36, с. 225]»

Цей фрагмент розкриває екстремальний стан Соломона і його намагання зірвати себе з гранатою, що символізує його глибокий душевний конфлікт. Він вибрав такий драматичний спосіб, щоб виразити свої переживання та внутрішній біль. Спроба самогубства і пізніший самотруд вказують на тяжкі психологічні турбулентності та душевну біль, які переслідували Соломона.

Соломон – персонаж, який не міг знайти внутрішнього спокою та гармонії, і його психологічний стан був постійною боротьбою. Його зміни від розумовця до співпраці з режимом, а потім до власного самотруду та внутрішнього розчарування показують його складний психологічний шлях та переваги. Він виявився особистістю, що знаходиться в стані постійних трансформацій та психологічних проблем, що робить його достатньо цікавим персонажем роману.

У творчості Івана Багряного глибока характеристика персонажів відіграє важливу роль у розкритті тем та ідеї його творів. Це особливо видно у порівнянні героїв і антигероїв, які виявляють велику багатогранність психологічних особливостей. Розглянемо спільні риси, які визначають глибокий характер цих персонажів, а також відмінності, які надають їм унікальний характер та визначають їхню роль у розкритті тем і ідеології творів.

Спільні риси:

1. Сильна воля. Багато героїв і антигероїв у творчості Багряного мають виразну силу волі. Вони готові боротися за свої переконання та мети, навіть у важких обставинах. Приклад героя: Григорій Многогрішний із роману “Тигролови”. Він проявляє високу силу волі у своїй боротьбі за свободу та визволення свого народу від репресивного режиму. Його готовність до ризику та боротьби видно у фразі: “Жити значить боротися!”. Приклад антигероя: Медвин із того ж роману “Тигролови”. Він має виразну сильну волю, яка, однак, виражається у насильницьких і агресивних діях, зокрема у відносинах з іншими персонажами.

2. Внутрішній конфлікт. Як герої, так і антигерої часто стикаються зі суперечностями власної психології. Вони можуть переживати моральні ділеми, сумніви та психологічні напруги. Приклад героя: Андрій Чумак із роману “Сад Гетсиманський”. Він переживає внутрішній конфлікт і відчуття незалежності та гордості, але одночасно долає внутрішні турбуленції, щоб залишити свої принципи та ідеали під тиском. Приклад антигероя: Донець із того ж роману “Сад Гетсиманський”. Він також переживає внутрішній конфлікт, але його психологічні турбуленції проявляються у саркастичному ставленні до ідеалізму та моральних цінностей.

3. Глибока духовність. Багряний ретельно відтворює внутрішні пошуки та релігійні переживання своїх персонажів. Духовність грає важливу роль у формуванні їхньої психології. Приклад героя: Максим Колот із роману “Людина біжить над прірвою”. Його релігійні сумніви та пошуки сенсу свідчать про

глибоку духовну рефлексію та внутрішню силу. Приклад антигероя: Соломон із того ж роману. Він переживає радикальні зміни у своєму світогляді, переходячи від атеїзму до віри в Бога, що також свідчить про його глибокі духовні пошуки та еволюцію.

Відмінності:

1. Спрямованість. Герої часто мають спрямованість на досягнення блага та покращення для свого народу. Антигерої можуть бути більш цинічними та насильницькими, прагнучи досягти власних користей без зваження на інших. Приклад героя: Григорій Многогрішний бореться за свободу та визволення народу, спрямований на досягнення блага для своєї спільноти. Приклад антигероя: Медвин, хоча також має сильну волю, але використовує її для агресивних та насильницьких дій без зваження на інших.

2. Моральні цінності. Герої зазвичай відстоюють моральні цінності та ідеали. Антигерої можуть мати аморальні погляди та використовувати насильство як засіб досягнення своїх цілей. Приклад героя: Андрій Чумак стоїть за моральними цінностями та ідеалами, відстоюючи їх навіть під тиском та важкими умовами. Приклад антигероя: Донець відкидає моральні обмеження та використовує насильство як засіб досягнення своїх цілей, віру в моральну досконалість людей.

3. Спільнота і соціальні питання. Багряний детально вивчає відносини між персонажами та їхню роль у соціальному контексті. Герої можуть бути спрямовані на покращення своєї спільноти. Антигерої, навпаки, можуть створювати конфлікти та розлад у суспільстві. Приклад героя: Герої часто спрямовані на покращення своєї спільноти та суспільства загалом. Приклад антигероя: Антигерої можуть створювати конфлікти та розлад у суспільстві, не маючи моральних обмежень.

4. Спосіб подолання внутрішніх конфліктів. Герої зазвичай шукають рішення внутрішніх конфліктів через духовний розвиток, релігію та пошук моральних цінностей. Антигерої можуть вирішувати свої конфлікти насильницькими методами або шляхом відкидання моральних обмежень.

Приклад героя: Герої шукають рішення внутрішніх конфліктів через духовний розвиток, релігію та пошук моральних цінностей. Приклад антигероя: Антигерої можуть вирішувати свої конфлікти насильницькими методами або шляхом відкидання моральних обмежень.

Цей аналіз демонструє різноманітність психологічних постатей в творчості Івана Багряного та їхню роль у використанні літературою для висловлення складних філософських та моральних питань. Постаті, незалежно від того, чи є вони героями чи антигероями, надають текстам глибину та нюанси, які спонукають читачів до роздумів про природу людської душі та моральних розмежувань.

ВИСНОВКИ

У цій магістерській роботі проведено аналіз психології героїв та антигероїв у романах Івана Багряного. Дослідивши поняття роману в літературі, можна зробити висновок, що роман є великим та різноманітним жанром, який надає авторам велику свободу у створенні глибоких та складних персонажів. Також надано опис понять “герой” і “антигерой” у художньому творі, розкривши їхні основні характеристики та психологічні особливості. Герой та антигерой є складними поняттями у літературі, що можуть мати різні визначення та інтерпретації. Вони представляють собою протилежності, які визначаються характером, діями, моральними цінностями, ставленням до життя та іншими аспектами.

Іван Багряний, як талановитий письменник, вдало використовує психологічний аналіз у створенні своїх літературних персонажів. У ході дослідження з'ясовано, що герої та антигерої І. Багряного є надзвичайно складними та реалістичними образами. Вони розвиваються під впливом зовнішніх подій та внутрішніх конфліктів, що робить їх живими та правдивими для читача.

Також у роботі досліджено життя та ідейний світ письменника з метою виявлення впливу цих аспектів на створення літературних персонажів у його романах. Виявилось, що життєвий досвід та переконання автора глибоко вплинули на створення образів героїв та антигероїв. Багряний, як відомий мислитель свого часу, використовує свої знання та роздуми про людську природу для того, щоб створити персонажів, які є носіями його ідеології.

Психологія персонажів у творчості Івана Багряного відіграє важливу роль і є однією з ключових характеристик його літературного стилю. У ході нашого аналізу було виявлено, що романи Івана Багряного містять багато глибоких та складних персонажів, які відображають різноманітні аспекти психології та глибокого внутрішнього конфлікту. Герої та антигерої в творчості Багряного

відіграють ключову роль у створенні виразних образів та розкритті глибоких психологічних тем.

У романі “Тигролови”, Григорій Многогрішний представляє собою героя зі сміливими амбіціями, сильною волею та внутрішньою силою. Він готовий ризикувати та боротися за свої переконання та свободу народу. Його психологічний портрет розкриває глибокий внутрішній конфлікт та допомагає нам краще розуміти його мотивацію та характер.

Андрій Чумак із роману “Сад Гетсиманський” є сильною, вольовою постаттю з глибокими внутрішніми переконаннями та моральною стійкістю. Він відмовляється відпустити свої принципи під тиском та залишається вірним своїм ідеалам навіть у найскладніших обставинах. Його психологічний портрет відображає глибокий внутрішній конфлікт та боротьбу з власними демонами.

У романі “Людина біжить над прірвою”, Максим Колот розкриває глибокий внутрішній конфлікт та еволюцію своєї особистості. Він представляє собою альтруїстичну постать, яка прагне приносити щастя та благополуччя своїй родині та спільноті. Його психологічний портрет відображає його віру, силу духу та глибоку духовну рефлексію.

Щодо антигероїв, Медвин із роману “Тигролови” представляє собою антигероя з агресивністю та садистськими нахилами. Його характер свідчить про нездатність контролювати емоції та внутрішню напругу. Донець із роману “Сад Гетсиманський” є антигероем з аморальними переконаннями та садистськими нахилами. Його психологічний портрет відображає його радикальні погляди та бажання контролювати інших.

Соломон із роману “Людина біжить над прірвою” представляє собою антигероя зі складним внутрішнім конфліктом та радикальними змінами у своєму світогляді. Його психологічний портрет відображає глибокий внутрішній конфлікт та потребу в пошуку відповідей на фундаментальні питання.

Загалом, творчість Івана Багряного відзначається глибоким психологічним аналізом персонажів, які допомагають читачам краще розуміти людську природу, внутрішній конфлікт та багатогранність людських характерів. Розгляд героїв та

антигероїв у романах Багряного надає можливість глибше досліджувати психологічні аспекти літературних творів і відображає їх великий внутрішній багатогранний світ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андріяшик О. Р., Стовпник Н. М. Передісторія виникнення жанру роману.
URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/54950/1/Передісторія%20виникнення%20жанру.pdf>.
2. Балаклицький М. «Нова релігійність» Івана Багряного. К. : Смолоскип, 2005. 167 с.
3. Бовсунівська Т. В. Жанрові модифікації сучасного роману. Харків. : Видавництво «Діса плюс», 2015. 368 с.
4. Бовсунівська Т. В. Теорія літературних жанрів. Київ : Видавничополігр. центр “Київ. ун-т”, 2009. 519 с.
5. Гоца Н. М. Проблема визначення поняття «стиль» жанру роману та методи його аналізу. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/14041906.pdf>.
6. Головій О. Містика і реальність: сутність комуністичної епохи крізь призму творчості Івана Багряного. *Вісник Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2006. № 742, с. 13–23.
7. Губаржевський І. Світоглядний контур Івана Багряного крізь призму його роману «Маруся Богуславка». *Молода Україна*. 1965. С. 7–11.
8. Дзюба І. М. Громадянська і політична прозорливість (Про публіцистику І. Багряного). *Слово і час*. 1996. № 10. С. 82–84.
9. Дмитренко В., Неоромантичні домінанти художнього світу прози Івана Багряного. *Вісник Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2006. № 742, с. 23–34.
10. Дудніков М. О. Основні літературознавчі концепції жанру «роман» у контексті генези. *Лінгвістика і поетика тексту*. 2012. С. 169–188.
11. Дяченко С. І. “Пригоди молодого лицаря. Роман з козацьких часів” Спиридона Черкасенка (типологія жанру, специфіка образної системи і способи її художньої реалізації) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Київ, 2001. 17 с.

12. Життєвий і творчий шлях Івана Багряного. URL: http://bpa1.ucoz.ua/Nyporka/zhittevij_i_tv_shljakh_iv_bagrjanogo.pdf.
13. Жулинський М. Іван Багряний у дзеркалі критики. Багряний. Вибрані твори. Київ, 2006. С. 642–650.
14. Зубавіна І. Кінематограф незалежної України. URL: <https://cutt.ly/IYc4Yfl>
15. Каневська Л. Психологізм романів І. Франка сер. 80-х–90-х рр. : дис. кандидата філол. наук : 10.01.01. Київ, 2004. 209 с.
16. Кацуба М. Художнє кіно як засіб формування масової політичної свідомості. Політичний менеджмент. 2013. № № 1-2. С. 136-144.
17. Кобута С. С. Концепція «вільної людини» у творчій спадщині Івана Багряного та Джорджа Орвелла : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.05. Івано-Франківськ, 2015. 225 с.
18. Кобута С. Художня реалізація концепту “Державна зрада” в романах Івана Багряного “Сад гетсиманський” та Джорджа Орвелла “1984”: порівняльний аспект. *Наукові записки*. 2021. С. 184–186.
19. Ковалів Ю. І. Абетка дисертанта: Методологічні принципи написання дисертації : посібник. Київ : Твім інтер, 2009. 460 с.
20. Ковпик С. І. Основні складові поетики української драматургії першої половини ХІХ століття : монографія. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. 425 с.
21. Кодак М. П. Психологізм соціальної прози. Київ : Наукова думка, 1980. 162 с.
22. Козубенко Л. М. Концепція психологізму у художньому творі як літературознавча проблема. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2022. Т. 33, № 1. С. 172–176. URL: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.1-2/29>.
23. Кузнецов Ю. Б. Розвиток психологізму в українській прозі кінця ХІХ – початку ХХ ст. Проблеми історії та теорії реалізму української літератури ХІХ – початку ХХ ст. Київ: Наукова думка, 1991. С. 221–249.
24. Кушнірова Т. Проблемні питання типології роману в літературознавстві. *Наукові виклади*. 2011. № 1. С. 53–57.

25. Лесин В. Літературознавчі терміни : довідник. Київ : Радянська школа, 1985. 252 с.
26. Літературознавча енциклопедія : у двох томах. Т.2 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
27. Макарадзе Х. Візуальні образи: від роману Івана Багряного Тигролови до однойменної екранізації Ростислава Синька. *Studia Ukrainica posnaniensia*. 2022. № 10. С. 167–178.
URL: <https://doi.org/DOI:10.14746/sup.2022.10.1.10>.
28. Маланій Н. Екзистенціали жаху і відчаю у романах І. Багряного «Людина біжить над прірвою» та Е. М. Ремарка «Час жити і час померати». *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2015. № 42. С. 210–215.
29. Моклиця М. Модерністський роман як феномен жанру. *Вступ до літературознавства*. 2011. С. 238–250.
30. Ніколова О. О., Кравченко Я. П. Вступ до літературознавства : навч.-метод. посібник для студентів І курсу факультету іноземної філології (спеціальність «англійська мова та література»). Запоріжжя : ЗНУ, 2009. 140 с.
31. Озюнель Е. О. Ходжа Насреддин: герой чи антигерой, мудрець чи пройдисвіт?. *Народна творчість та етнографія*. 2010. № 5. С. 90–93.
32. Пантелю К. Є. Особливості психологізму поеми в прозі О. Турянського «Поza межами болю», роману Е. М. Ремарка «На західному фронті без змін» та роману А. Барбюса «Вогонь» : магістерська робота. Кривий Ріг, 2019. 73 с.
33. Роман – Академічний тлумачний словник української мови. *Академічний тлумачний словник української мови*. URL: <http://sum.in.ua/s/roman#:~:text=РОМАН%201,%20у,%20чол.,їхня%20психологія,%20побут%20і%20т>.
34. Роман – Словник української мови – значення слова, це:.. *УКРЛИТ.ORG*. URL: <http://ukrlit.org/slovnyk/poman>.

35. Романова І. Герой у протистоянні зі світом (на матеріалі роману І. Багряного "Тигролови"). *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди*. 2014. Вип. 3 (2). С. 192–200. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzl_2014_3%282%29_20.
36. Січкарь О. М. Форми, прийоми та засоби втілення психологізму в українській літературі (спроба системного аналізу). *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2010. № 4. С. 35–43.
37. Словник української мови : в 11 томах / за ред. І. О. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1977. Т. 8. С. 374.
38. Сподарець М., Поетика потойбіччя (міфологічні моделі в романі І.Багряного). *Вісник Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2006. № 742, с. 226–230.
39. Ташкінова Т. М. Художній психологізм п'єси «Робін Боббін» Марії Віргінської. *Вопросы духовной культуры*. С. 168–172. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/55986/53-Tashkinova.pdf?sequence=1>.
40. Тимченко А. Тигр проти дракона: мотив звіра у творчості І. Багряного і В. Свідзінського. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н Каразіна*. 2006. № 742. С.116-125
41. Фащенко В. Углибинах людського буття. Літературознавчі студії. Одеса : Маяк, 2005. 640 с.
42. Хронюк С. Психологізація як один із засобів художньої реалізації у малій прозі бориса грінченка та стефана коваліва. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. 2019. № 11. С. 99–106.
43. Шевченко І. О. Лексичні засоби створення портретних описів у романі І. Багряного «Тигролови». *Філологія XXI століття : зб. наук. пр. за матеріалами VII Всеукр. студ. наук.-практ. конф. студ. й наук. молоді*, м. Харків, 25 квіт. 2017 р.
44. Aflyatunova D. R., Kamilova S. E. The novel as a literary category. *International Journal of Innovative Research in Science Engineering and Technology*. 2022. No. 11. P. 18–23.

45. Astuti S., Wardani N. E., Rohmadi M. The literature psychology aspects and character education values in Donny Dhirgantoro's novel of 5 cm and the relation to the literature learning in colleague. P. 1–14.
URL: <https://digilib.uns.ac.id/dokumen/download/152021/MTUyMDIx>.
46. The novel: a literary genre. C. 5–16.
URL: <https://egyankosh.ac.in/bitstream/123456789/26971/1/Unit-1.pdf>.
47. Wilson R. Anti hero. Osca : Osca Agency Ltd, 2013. 138 p.

